

แซ่คุมฮัมหมัดอาลี ซูกรีย์:
พิธีกรรมและความเชื่อของชาวมุสลิม
ภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*
(Shakh Muhummad Ali Sukari:
Ritual and Belief of Thai Muslims
in Phukhao Thong Community,
Phranakhon Si Ayutthaya Province)

คมลักษณ์ ไชยยะ**
(Komluck Chaiya)

Received: April 13, 2021
Revised: July 14, 2021
Accepted: June 23, 2022

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัยเรื่อง แซ่คุมฮัมหมัดอาลี ซูกรีย์:
พิธีกรรมและความเชื่อของชาวมุสลิมภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

** อาจารย์ประจำ สาขาวิชาการพัฒนาชุมชนและสังคม คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา (Lecturer,
Community and Social Development Department, Faculty of
Humanity and Social Sciences, Phranakhon Si Ayutthaya
Rajabhat University).

บทความวิจัย
-
วิชาการ

บทคัดย่อ

จากการศึกษาพบว่า ชุมชนมุสลิมภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นกลุ่มทางศาสนาอิสลามแนวทางซุฟีกลุ่มย่อยสายหนึ่งในประเทศไทย เรียกว่า “กอดิริยะฮ์” ซึ่งมีหลักการและแนวทางปฏิบัติแตกต่างจากมุสลิมส่วนใหญ่ทั่วไป โดยเน้นการให้ความสำคัญกับผู้นำกลุ่ม คือ แฮ็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ หรือ “ไต่ะกีแชะฮ์” ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วงระหว่าง พ.ศ. 2391 - 2475 อย่างไรก็ตาม ชีวิตประวัติของไต่ะกีแชะฮ์ที่มีการบันทึกไว้ล้วนมาจากคำบอกเล่าของสานุศิษย์ ซึ่งมีความเชื่อและความศรัทธาต่อไต่ะกีแชะฮ์ในฐานะบุคคลศักดิ์สิทธิ์ เรื่องราวในบันทึกจึงมักเป็นเหตุการณ์ที่คลุมเครือมากกว่าที่จะระบุอย่างชัดเจนตรงไปตรงมาได้

อย่างไรก็ตาม จากแนวทางของกลุ่มที่ให้ความสำคัญต่อผู้นำเป็นอย่างมาก ไต่สะทอนผ่านพิธีกรรมและความเชื่อหลักเฉพาะกลุ่มที่จัดขึ้น 4 งานใน 1 ปี โดยมีขบวนแห่คานหามของไต่ะกีแชะฮ์เป็นสัญลักษณ์ที่โดดเด่นแตกต่างจากชาวมุสลิมกลุ่มอื่นและเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในทุกพิธีกรรม ทั้งนี้ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับไต่ะกีแชะฮ์ของกลุ่มชาวมุสลิมภูเขาทอง ได้มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการตอบสนองต่อบุคคลที่ต้องเผชิญกับความผันผวนในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน และยังช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงภายในกลุ่มเครือญาติชาวมุสลิมภูเขาทองและเครือข่ายสานุศิษย์กอดิริยะฮ์ในหลายพื้นที่ ได้กลับมารวมตัวกัน โดยมีแฮ็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจของทุกคน

คำสำคัญ: แฮ็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์, พิธีกรรม, ความเชื่อ

ABSTRACT

This article studied the rituals and beliefs of Thai Muslims living in Phukhao Thong community, Phranakhon Si Ayutthaya Province. It was found that the Thai Muslim in Phukhao Thong community are Kodiriyah, a religious group of Sufi Islam, characterized by its principle and practice which emphasize a high respect towards its spiritual leader, Shakh Muhummad Ali Sukari or To Kisaeh (1848 - 1932). Unfortunately, the life stories of To Kisaeh come mostly from the narratives of his followers who think of him like a holy man and are rather obscure. Four rituals are held annually in commemoration of To Kisaeh; the most important element which makes them distinguished from other Muslim rituals is the procession carrying around To Kisaeh's palanquin.

At the present time, rituals and beliefs in To Kisaeh have been serving as a spiritual anchor to those who encounter difficulties in life due to economic and social changes. They help unite relatives while building networks among Kodiriyah's followers in different parts of the country who come to join the rituals with To Kisaeh at the center of their faith.

Keywords: Shakh Muhummad Ali Sukari, Ritual, Belief

บทนำ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นจังหวัดที่มีสัดส่วนของประชากรมุสลิมมากที่สุดในภาคกลางยกเว้นกรุงเทพมหานคร โดยประชากรทั้งจังหวัดนับถือศาสนาพุทธร้อยละ 92 ศาสนาอิสลามร้อยละ 7.7 และคริสต์ร้อยละ 0.3 และจาก 16 อำเภอของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีมัสยิดตั้งอยู่รวม 63 แห่ง มากที่สุดอยู่ในอำเภอพระนครศรีอยุธยาเป็นจำนวน 22 แห่ง รองลงมาคืออำเภอลาดบัวหลวง 20 แห่ง บางปะอิน 8 แห่ง นอกเหนือจากนั้นกระจายในหลายอำเภอเพียง 1 - 4 แห่ง (Office of Pranakorn Sri Ayutthaya Province 2015: 19 - 20) ในเขตพื้นที่อำเภอพระนครศรีอยุธยาจึงมีชาวมุสลิมอาศัยอยู่ค่อนข้างหนาแน่น อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ยังสามารถแบ่งเป็นกลุ่มความคิดทางศาสนาย่อยที่มีความแตกต่างกันในภูมิหลังของประวัติศาสตร์ความเป็นมา ความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ตลอดจนความเชื่อการปฏิบัติปลีกย่อยในทางศาสนา ได้เป็น 4 กลุ่มหลัก คือ 1. กลุ่มจุฬาราชมนตรี 2. กลุ่มก๊อแซฮ์กูเซาทอง 3. กลุ่มดาอวะฮ์ และ 4. กลุ่มครุฟอว์ดโคก โดยแต่ละกลุ่มต่างก็มีหลักความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างกันและในบางครั้งก็เกิดข้อโต้แย้งขัดแย้งกันในหลักความเชื่อที่ยึดถือแตกต่างกันในแต่ละกลุ่มขึ้นด้วย (Khuntavithi 1999)

กลุ่มก๊อแซฮ์กูเซาทองมีในชื่อเป็นทางการว่า “กอดิริยะฮ์” ซึ่งเป็นมุสลิมซุนนีกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่งในพื้นที่ตำบลกูเซาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้วยวิถีทางความเชื่อทางศาสนาเฉพาะกลุ่มทำให้พวกเขามีธรรมเนียมปฏิบัติในพิธีกรรมศาสนาอิสลามบางอย่างที่แตกต่างไปจากมุสลิมกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่รายล้อมในอยุธยา และมุสลิมในสังคมไทยทั่วไป ซึ่งส่วนใหญ่สังกัดในกลุ่มจุฬาราชมนตรี เนื่องจากมุสลิมกอดิริยะฮ์กูเซาทองจะให้ความเคารพนับถือต่อ “แซ่คุมฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์” หรือที่เรียกกันอย่างไม่ติดปากว่า “โต๊ะก๊อแซฮ์” ในฐานะครูผู้เผยแพร่คำสอนของกลุ่มที่มีบทบาทสำคัญมาตั้งแต่สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่มากเป็นพิเศษ กระทั่งกลายเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาที่กลุ่มสาธุศิษย์ยึดถือปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน

ทั้งนี้จากชีวประวัติในลักษณะประเพณีบอกเล่า (oral tradition) ที่เรียบเรียงขึ้นภายหลังโดยกลุ่มสาธุศิษย์ ได้ระบุว่าแซ่คุมฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์เกิดในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 และสิ้นชีวิตลงในสมัยรัชกาลที่ 7 ใน พ.ศ. 2475 เขาเกิดและเติบโตที่ตำบลกูเซาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีอายุได้ 7 ปี จึงได้เดินทางไปร่วมพิธีฮัจย์ที่

นครเมกกะฮ์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ได้ร่ำเรียนศาสนาอิสลามต่อในดินแดนตะวันออกกลางหลายแห่งเป็นเวลาหลายสิบปีก่อนที่จะกลับมายังบ้านเกิด และเริ่มเผยแผ่คำสอนทางศาสนาแก่สานุศิษย์ อย่างไรก็ตาม ชีวิตประวัติของแซ็ค มุฮัมมัดอาลี ชุกรีย์ ยังคงค่อนข้างมีความคลุมเครืออยู่มาก เนื่องจากเป็นชีวิตประวัติที่มาจากคำบอกเล่าของบรรดาสานุศิษย์ที่มักจะขบขันวีรกรรมปาฏิหาริย์ผสมไปกับเหตุการณ์จริงและหลักคำสอนของท่านผสมปนกันไปคล้ายกับตำนานพระเกจิอาจารย์เลื่องชื่อในศาสนาพุทธ เช่น ความสามารถในล่องรู้นาคต หรือสามารถแยกร่างเป็น 7 ร่างไปปรากฏในที่ต่าง ๆ ในเวลาเดียวกันได้ เป็นต้น อาจกล่าวได้ว่าไต่ะกีแชะฮ์ มีลักษณะเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม (cultural hero) ของชุมชนชาวมุสลิมในท้องถิ่นที่มีอำนาจบารมี (charismatic) เหนือโลก บรรดาสานุศิษย์เชื่อว่าแซ็คมุฮัมมัดอาลี ชุกรีย์ เป็น “วลียุลลอฮ์” หรือผู้ที่เชื่อว่าเป็นบุคคลที่ได้รับความรักและใกล้ชิดพระเป็นเจ้าหรือพระอัลลอฮ์เป็นพิเศษ จึงสามารถดลบันดาลให้เกิดเรื่องอัศจรรย์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ดังที่ ปรากฏในเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่อ้างอิงถึงสมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ กระทั่งหลังจากที่ท่านสิ้นชีวิตไปและกลายเป็นที่เคารพสักการะของบรรดาสานุศิษย์ผู้เชื่อมั่นศรัทธาอย่างต่อเนื่อง และกลายเป็นศูนย์กลางของพิธีกรรมทางศาสนาของกลุ่มกอติริยะฮ์ภูเขาทองที่นำเอาสานุศิษย์ต่าง ๆ ที่ศรัทธารวมกันขึ้นอย่างเป็นเอกภาพ และมีอัตลักษณ์ทางพิธีกรรมที่โดดเด่นแตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่น ซึ่งเห็นได้จากการจัดงานสำคัญประจำปีที่มีสยิดอาลียิดดาราอัยน์ ปิละ 4 ครั้ง คือ (1) งานเมื่อยะราญ์ (2) งานเมาลิดหรือมุโลดปากเดือน (3) งานโฮล์แซ็ค อับดุลกอเดรญ์ยานี และ (4) งานโฮล์แซ็คมุฮัมมัดอาลี ชุกรีย์

งานวิจัยนี้มีเป้าหมายเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา พิธีกรรม และความเชื่อของชาวมุสลิมภูเขาทองหรือกลุ่มกอติริยะฮ์ที่เกี่ยวข้องกับไต่ะกีแชะฮ์ หรือแซ็คมุฮัมมัดอาลี ชุกรีย์ ซึ่งเป็นกลุ่มทางศาสนาอิสลามกลุ่มหนึ่งที่มีความเชื่อและแนวทางปฏิบัติเฉพาะกลุ่มแตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่นในสังคมไทย เนื่องจากการงานวิจัยนี้เป็นการเก็บข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนาของพิธีกรรมจึงมีเนื้อหาค่อนข้างมาก บทความนี้ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องทอนรายละเอียดเนื้อหาออกมาเพียงบางส่วน โดยเฉพาะการบรรยายชาติพันธุ์วรรณนาของพิธีกรรมประจำปีอย่างละเอียดจะคัดออกมาเพียงการสรุปเท่านั้น แต่ผู้สนใจสามารถอ่านได้จากรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ได้โดยตรง อย่างไรก็ตามใน

งานวิจัยนี้ไม่ได้มีเจตนาจะศึกษาระบบความเชื่อทางศาสนาเพื่อชี้วัดว่าแบบแผนของกลุ่มใดมีความถูกต้องสมบูรณ์ตามหลักคำสอนของอิสลามที่แท้จริงหรือไม่ หรือมุ่งถกเถียงต่อประเด็นความถูกต้องตรงตามหลักศาสนาวิทยา หากแต่ผู้วิจัยหวังว่างานชาติพันธุ์วรรณนาทางมานุษยวิทยาครั้งนี้ จะช่วยให้เกิดความรับรู้เข้าใจและเติมเต็มภาพของสังคมพหุวัฒนธรรมภายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา และนำไปสู่การยอมรับเข้าใจความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมเพิ่มมากขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษานี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทางมานุษยวิทยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับโตะกั๊และชะฮ์ของกลุ่มมุสลิมกอติริยะฮ์ภูเขาทอง โดยการศึกษาภาคสนามด้วยวิธีการเก็บข้อมูลชาติพันธุ์วรรณนา และการศึกษาผ่านข้อมูลเอกสาร เช่น ประวัติศาสตร์ชุมชน มัสยิดชีวะประวัติโตะกั๊และชะฮ์ หลักการทางศาสนาอิสลามโดยทั่วไป โดยส่วนใหญ่เป็นเอกสารที่พบในท้องถิ่นจากคณะกรรมการมัสยิดอาลีอีตदारอยน์ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม เป็นต้น ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม (field work) มีขอบเขตเชิงพื้นที่อยู่ภายในชุมชนภูเขาทอง หมู่ 2 ตำบลภูเขาทอง อำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนขอบเขตเนื้อหาเป็นการเก็บข้อมูลบริบทชุมชน ประวัติความเป็นมาของโตะกั๊และชะฮ์ หลักการทางศาสนาและความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมุสลิมภูเขาทอง

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยการสังเกตการอย่างมีส่วนร่วม (Participatory observation) ในกิจกรรมทางศาสนาที่มัสยิดอาลีอีตदारอยน์เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีกรรมงานประจำปีของกลุ่มมุสลิมกอติริยะฮ์ภูเขาทอง การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in - depth interview) ชาวมุสลิมในบ้านภูเขาทอง โดยมุ่งประเด็นตามคำถามต่อการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อที่มีต่อโตะกั๊และชะฮ์ การบันทึกภาพและเสียงบันทึกโดยผู้วิจัยหรือผู้ช่วยของผู้วิจัยในระหว่างช่วงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2560 ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. 2561 โดยได้รับการอนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลก่อนเสมอ ข้อมูลภาคสนามจะถูกบันทึกจัดเก็บในรูปของบันทึกสนาม (Field note) ภาพถ่าย การ

บันทึกเสียง และอื่น ๆ เพื่อนำมาจัดระเบียบข้อมูลในรูปแบบการเขียนบรรยายทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ทางมานุษยวิทยา ประกอบการกับข้อมูลที่ได้ในการค้นคว้าเอกสารอื่น ๆ แล้วนำมาวิเคราะห์และสรุปอภิปรายผล โดยอาศัยกรอบทฤษฎีในการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อทางศาสนาของนักมานุษยวิทยาที่มองระบบความเชื่อและพิธีกรรมว่ามีบทบาทสัมพันธ์ตอบสนองต่อสมาชิกและสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น การสร้างความมั่นคงทางจิตใจ การสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม เป็นต้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในช่วงที่ผ่านมาแนวทางการปฏิบัติทางศาสนาของชาวมุสลิมภูเขาทองมักจะถูกยกเป็นประเด็นถกเถียงในสังคมมุสลิมอยู่บ่อยครั้งภายใต้การเรียกร้องหลักการอิสลามมาตรฐานกับความเป็นท้องถิ่น ดังนั้นผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องใช้นามสมมติของผู้ให้ข้อมูลสัมภาษณ์ทั้งหมดในงานวิจัยนี้ เพื่อลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับผู้ให้ข้อมูลภายหลังได้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

“ไต่เกี๊ยะเฮะฮ์” หมายถึง ชื่อเรียกแบบไม่เป็นทางการของแซ่คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ บรมครูผู้เผยแผ่คำสอนแก่ชาวมุสลิมภูเขาทองหรือกลุ่มมุสลิมกอดิริยะฮ์

“ซูฟี” หมายถึง แนวคิดและแนวปฏิบัติของชาวมุสลิมผู้นับถืออิสลามกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีแนวคิดและแนวปฏิบัติแตกต่างจากอิสลามกระแสหลัก โดยจะเน้นการชำระจิตใจและการปฏิบัติให้บริสุทธิ์เพื่อเข้าถึงพระเจ้า

“วลียุลเลาะห์” หมายถึง ความเชื่อในศาสนาอิสลามต่อผู้ที่เป็นที่โปรดปรานจากพระเจ้าเป็นพิเศษ เพราะแนวทางปฏิบัติที่ทำให้ใกล้ชิดกับพระเจ้ามีลักษณะคล้ายกับนักบุญ

“สานุศิษย์กอดิริยะฮ์” หมายถึง มุสลิมกลุ่มซูฟีที่มีแนวทางปฏิบัติเฉพาะกลุ่ม ซึ่งมีไต่เกี๊ยะเฮะฮ์เป็นผู้นำกลุ่มมีศูนย์กลางอยู่ที่ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

“กรุซีย์” เป็นภาษาอาหรับหมายถึง คานหาม บางครั้งจะใช้เรียกควบคู่กันทั้งภาษาอาหรับและภาษาไทยว่า “กรุซีย์คานหาม” ของไต่เกี๊ยะเฮะฮ์

ผลการวิจัย

ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ บ้านช่องลม หมู่ 1 บ้านภูเขาทอง หมู่ 2 บ้านหัวพรวน หมู่ 3 และบ้านหาดทราย หมู่ 4 โดยบ้านภูเขาทองหมู่ 2 เป็นชุมชนที่มีประชากรมากที่สุด 1,654 คน มีครัวเรือนทั้งสิ้น 335 ครัวเรือน (Phukhao Thong Subdistrict Administrative Organization 2017) ชาวมุสลิมเป็นกลุ่มคนที่มีจำนวนมากที่สุด มีจำนวนร้อยละ 90 ของประชากรทั้งหมด พวกเขาเชื่อว่าบรรพบุรุษสืบเชื้อสายมาจากมุสลิมมลายูปัตตานี หรือ “แขกตานี” แต่ทว่าปัจจุบันสำนึกและพรมแดนชาติพันธุ์ดังกล่าวไม่ปรากฏชัดอีกต่อไป แม้ว่าชาวมุสลิมหลายกลุ่มได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานในไทยหลายช่วงเวลาตั้งแต่สมัยอาณาจักรอยุธยา (Sangnil 2005) แต่เมื่อพิจารณาร่องรอยของวัดร้างมากมายในพื้นที่ตำบลภูเขาทอง (No Na Paknam 1957) ตำนานเรื่องเล่า และเอกสารช่วงก่อนเสียกรุงครั้งที่ 2 ที่ระบุว่าพื้นที่บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนชาวไทยและจีนมาก่อน ดังปรากฏชื่อสถานที่สำคัญบริเวณนี้ เช่น คลองเจ๊ก ศาลเจ้านางลอย (Pongsripean 2016; Puriwanchana 2014) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าชาวมุสลิมในชุมชนภูเขาทองปัจจุบันอาจจะเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานภายหลังแทนกลุ่มคนไทยและคนจีนที่เคยอยู่ในบริเวณมาก่อนช่วงสมัยกรุงแตก

ปัจจุบันประชากรในตำบลภูเขาทองมากกว่าครึ่งเป็นชาวมุสลิม โดยเฉพาะในพื้นที่บ้านช่องลม หมู่ 1 และบ้านภูเขาทอง หมู่ 2 ซึ่งเป็นที่ตั้งของมัสยิดดารุซซุนนะห์ และมัสยิดอาลีอิดดาร์อยน์ จะมีชาวมุสลิมอาศัยเป็นชุมชนหนาแน่น ทว่ามุสลิมในบ้านช่องลม หมู่ 1 โดยมีมัสยิดดารุซซุนนะห์เป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางศาสนาจะเป็นกลุ่มที่มีวิถีปฏิบัติตามแนวทางแบบจุฬาราชมนตรีเช่นเดียวกับมุสลิมส่วนใหญ่ในอยุธยา¹

¹ บ้านช่องลม หมู่ 1 มีพื้นที่ติดกับชุมชนหัวแหลม ตำบลลาสุกรี ซึ่งเป็นพื้นที่ชุมชนมุสลิมขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในบริเวณเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ด้วยเหตุนี้ชาวมุสลิมที่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาในมัสยิดดารุซซุนนะห์ จึงมาจากพื้นที่ชุมชนบ้านช่องลมและหัวแหลม เป็นหลัก โดยความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ของชาวมุสลิมในบริเวณนี้จะเป็นกลุ่มที่เรียกตัวเองว่า “แขกเทศ” ซึ่งแตกต่างมุสลิมในบ้านภูเขาทองที่ระบุว่าตนเองเป็น “แขกตานี” แม้ว่าปัจจุบันสำนึกทางชาติพันธุ์ดังกล่าวจะสลายไปหมดแล้ว แต่ก็ยังเห็นร่องรอยได้จากภาษาถิ่นบางคำที่ชาวมุสลิมภูเขาทองใช้ที่มาจากภาษามลายูทางภาคใต้ของไทย.

แต่กลุ่มชาวมุสลิมที่มีความเชื่อเกี่ยวกับโตะกิแะฮะฮ์ส่วนมากยังคงอาศัยในบริเวณพื้นที่ หมู่ 2 เป็นหลัก เนื่องจากเครือญาติหรือลูกหลานของโตะกิแะฮะฮ์ก็ยังคงอาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านภูเขาทองสืบมาถึงปัจจุบัน และด้วยการขยายครอบครัว การออกไปทำงาน หรือตั้งรกรากต่างถิ่น รวมถึงสานุศิษย์ของโตะกิแะฮะฮ์ที่อยู่กระจายในพื้นที่ต่าง ๆ มา ตั้งแต่สมัยที่โตะกิแะฮะฮ์ยังมีชีวิตอยู่ จึงทำให้กลุ่มผู้นับถือโตะกิแะฮะฮ์มีลักษณะกระจายตัวในหลายพื้นที่ทั้งในอยุธยาและในจังหวัดอื่น ๆ ไม่ได้จำกัดเฉพาะในบ้านภูเขาทอง เท่านั้น หากแต่กลุ่มก่อนสานุศิษย์กอดีริยะฮ์ภูเขาทอง จะปรากฏเห็นชัดเจนเมื่อพวกเขา กลับมารวมตัวกันในพิธีกรรมประจำปีที่จัดขึ้นที่มัสยิดอาลีฮิดดารอยน์ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จากการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมพิธีประจำปีในบ้านภูเขาทอง พบว่าปัจจุบันสานุศิษย์เหล่านี้เดินทางมาจากหลายจังหวัด นอกจากนี้มาจากชุมชนต่าง ๆ ในอยุธยาที่มีชาวมุสลิมอาศัยอยู่จำนวนมากแล้ว (เช่น ลุมพลี สำเภาล่ม คลองตะเคียน ลาดบัวหลวง เป็นต้น) ผู้ร่วมพิธีหลายคนมาจากกรุงเทพมหานคร นนทบุรี ปทุมธานี ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับบันทึกชีวิตประวัติของโตะกิแะฮะฮ์ที่กล่าวถึงพื้นที่ต่าง ๆ ที่ท่านมักไปเยือนอยู่เสมอในสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ เช่น บางลำพู ตลาดขวัญ ลุมพลี ซึ่งพบว่าพื้นที่ดังกล่าวได้มีกลุ่มสานุศิษย์สืบต่อแนวทางกอดีริยะฮ์ของโตะกิแะฮะฮ์ด้วยเช่นกัน แม้จะยังไม่มีการศึกษาเครือข่ายกลุ่มกอดีริยะฮ์ในพื้นที่อื่น ๆ อย่างชัดเจน แต่จากการศึกษาวัฒนธรรมดนตรีมุสลิมซูฟีภาคกลางในไทยของที่เรียกว่า “อุเลห์นบี”² เพื่อขับร้องสรรเสริญศาสนาตามอุ้มหมัดที่จัดขึ้นในงานมุโหลตปากเดือนตามคำสอนของโตะกิแะฮะฮ์ พบว่ารูปแบบการแสดงดังกล่าวปรากฏในชุมชนมุสลิมอื่น ๆ หลายพื้นที่ด้วยเช่นกัน คือ ชุมชนมัสยิดอาลีฮิดซอลิฮีน ตำบลลุมพลี และชุมชนมัสยิดอาลีฮิดนุรอยน์ ตำบลสำเภาล่ม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มัสยิดฮิดายะห์ตุลอุมมะฮ์ (มัสยิดเก่าบ้านตลาดขวัญ) และมัสยิดแซ็คมุฮัมหมัดอาลีซูกรี (มัสยิดใหม่ตลาดขวัญ) จังหวัดนนทบุรี ชุมชนมัสยิดอาลีฮิดซาลิฮียะฮ์น ตำบลคลองสอง (ลำสนุ่น) จังหวัดปทุมธานี และชุมชนมัสยิดนุรุสสะลาม เขตหนองจอก

² อุเลห์นบี เป็นภาษามลายูแปลว่าการสรรเสริญศาสนาตามอุ้มหมัด จัดขึ้นในงานมุโหลตปากเดือน ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่พิธีกรรมประจำปีที่จัดขึ้นที่มัสยิดอาลีฮิดดารอยน์ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา.

กรุงเทพมหานคร (Klinkaeo et al. 2020: 31 - 32) การแสดงอุเลห์นบีนี้ถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมสำคัญอย่างหนึ่งของศาสนิกษัยกอดิริยะฮ์ที่ได้รับสืบทอดมาจากคำสอนของโต๊ะกีแชะฮ์ ทำให้มองเห็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มศาสนิกษัยกอดิริยะฮ์ในพื้นที่อื่น ๆ ได้ชัดเจนในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วชาวมุสลิมกอดิริยะฮ์ภูเขาทองยึดหลักศาสนาอิสลามเป็นครรลองการดำเนินชีวิตไม่ต่างจากชาวมุสลิมกลุ่มอื่น ๆ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความศรัทธาในพระเจ้าเพียงองค์เดียว (พระอัลลอฮ์) และท่านศาสดามุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์ (Jitmoud 1992) แต่พวกเขายังให้ความสำคัญศรัทธาต่อครูผู้เผยแผ่คำสอนศาสนาของกลุ่ม คือ โต๊ะกีแชะฮ์ และได้มีการจัดงานประเพณีทางศาสนาประจำปีที่กลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญเฉพาะกลุ่มที่ต่างไปจากชาวมุสลิมของสังคมไทยส่วนใหญ่ที่พบในปัจจุบัน นักวิชาการทางศาสนาระบุว่าลักษณะความเชื่อของชาวมุสลิมภูเขาทองมีที่มาจากกลุ่มมุสลิมที่เรียกว่า “ซูฟี” (Sufi) ดังที่ Uman Madaman (2000) ได้อธิบายว่ากลุ่มมุสลิมซูฟีในประเทศไทยจัดอยู่ในกลุ่มอิสลามนิกายซุนนี (Sunni) หรือที่เรียกว่า “อะฮ์ลุลซุนนะฮ์วัลญะมาอะฮ์” (أهل السنة والجماعة) และมักถูกเรียกด้วยคำว่า “เงาะรีเกาะห์” หรือ “พวกผ้าเขียว” ซึ่งมีที่มาจากธงสัญลักษณ์สีเขียวที่พวกเขาใช้ในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา อย่างไรก็ตาม เงาะรีเกาะห์ในประเทศไทยยังแบ่งออกเป็นอีก 3 กลุ่ม คือ (1) ซาซียะฮ์ (2) กอดิริยะฮ์ และ (3) อะฮ์มาดียะฮ์ กระจายอยู่ในหลายจังหวัดทั่วประเทศ แต่ละกลุ่มมีที่มาแตกต่างกันจากการยึดหลักคำสอนของครูที่สืบย้อนสายลำดับขึ้นไปคนละคน กลุ่มของโต๊ะกีแชะฮ์ภูเขาทองจัดอยู่ในกลุ่มกอดิริยะฮ์เช่นเดียวกับกลุ่ม “ครูฟอ วัดโคก” มัสยิดยามีอุลอิสลาม หมู่ 8 คลองตะเคียน ซึ่งอยู่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเช่นเดียวกัน สำหรับสายของกอดิริยะฮ์ภูเขาทอง สืบทอดคำสอนมาจากสายของท่าน “แซ็คอับดุลกอเดร ญัยลานีย์” หรือ “มะฮ์ยุดดิน อาบูมูฮัมมัด อับดุลกอเดร” เกิดในปีฮิจเราะฮ์ 470 ที่ประเทศอิรัก (Madaman 2000: 103 - 104) ซึ่งเป็นปราชญ์ทางศาสนาอิสลามที่มีชื่อเสียงมาก และโต๊ะกีแชะฮ์คงได้รับคำสอนมาในระหว่างที่เดินทางไปยังตะวันออกกลาง และเมื่อกลับมาบ้านเกิดจึงได้มีการจัดงานโฮลแซ็คอับดุลกอเดร ญัยลานีย์ เพื่อรำลึกถึงเป็นประจำทุกปีสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

Nirun Khuntavithi (1999) ได้ศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างมุสลิมกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศไทยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มจุฬาราชมนตรี กลุ่มโต๊ะกีแซะฮ์กูเขาทอง กลุ่มตะอ์วะฮ์ และกลุ่มครุฟอวัตโคก โดยพิจารณาความแตกต่างจากแนวทางการปฏิบัติใน 6 ประเด็นสำคัญ เขาได้ชี้ว่ากลุ่มกอดิริยะฮ์กูเขาทอง มีแบบแผนความเชื่อและการปฏิบัติที่แตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่น ดังนี้ (1) *บรรณคดีหลักปฏิบัติตามแบบอย่างของศาสนา (สุนนะฮ์)* สำหรับกลุ่มมุสลิมกูเขาทองจะยึดแบบปฏิบัติและวิธีการที่โต๊ะกีแซะฮ์เคยปฏิบัติไว้เป็นหลัก เนื่องจากโต๊ะกีแซะฮ์ คือแบบอย่างตามศาสนาที่ถูกต้องที่สุดเพราะเป็นวลียุลเลาะห์หรือผู้ใกล้ชิดพระเจ้า (2) *บรรณคดีและวิธีปฏิบัติต่อผู้นำหรือหลักกฎหมาย* กลุ่มมุสลิมกูเขาทองจะให้ความสำคัญต่อการแสดงความเคารพต่อโต๊ะกีแซะฮ์ในฐานะครูผู้นำคำสอนอย่างมาก จึงมีการจัดงานรำลึกประจำปี รายงานต่อหน้าสุสาน เติมนวนรอบสุสาน ขอพรหรือปฏิญาณตนต่อโต๊ะกีแซะฮ์และนำคานหามาแห่ทั้งทางบกและทางน้ำ การเก็บภาพผู้นำไว้กับตัว บ้าน ยานพาหนะ สถานประกอบการเพื่ออาศัยบะเราะกะฮ์ (สิริมงคล) ร้องเพลง หรือประพันธ์บทสรรเสริญสดุดีให้แน่นแฟ้นต่อผู้นำ (3) *วิธีการขอพร (ดุอาอ์)* กลุ่มมุสลิมกูเขาทองจะอาศัยการขอผ่านทางสื่อ คือโต๊ะกีแซะฮ์ในฐานะวลียุลเลาะห์ แม้จะสิ้นชีพไปแล้วก็ตาม แต่ยังถือว่าท่านยังสามารถเป็นสื่อแก่ศิษย์ได้ เพราะการสิ้นชีพของท่านเป็นเพียงการหายไปจากสายตาของชาวดุนยา ทั้งนี้ผู้ที่อาศัยท่านต้องตั้งเจตนารำลึกถึงเพื่อขอให้ท่านช่วยเหลือจึงจะเกิดผล พบว่าการขอที่ผูกพันกับบางสถานที่ เช่น สุสานหรือมะกอมก็โต๊ะกีแซะฮ์โดยใช้วิธีการเดินวนรอบหรือนั่งขอพร บนบานให้คำมั่นสัญญาระหว่างคู่กรณี การสาบานตนและใช้เป็นที่พักพิงแสวงหาบะเราะกะฮ์ต่าง ๆ เสร็จจากการขอพรช่วงเศาะละวาตกลุ่มก็โต๊ะกีแซะฮ์จะกล่าวสรรเสริญแซ์คมุฮัมหมัดอาลี พ่วงท้ายตามไปด้วย (4) *พิธีศพ (ญะนาซะฮ์)* กลุ่มมุสลิมกูเขาทองจะจัดละหมาดให้แก่ศพที่บ้านก่อนไปมัสยิดเพื่ออำลาบ้าน มีการอะซานในกุโบร์ก่อนฝัง เมื่อฝังแล้วจะเฝ้ากุโบร์ 40 วัน มีการจัดห้องและเสื้อผ้าเครื่องใช้ไว้ต้อนรับแก่ดวงวิญญาณของผู้ตายไว้ที่บ้านตลอด 40 วัน ตีกลองส่งดวงวิญญาณเชือดแพะหรือไก่ขาวในวันที่ 40 ซึ่งเป็นวันที่ทายาทจัดพิธีส่งดวงวิญญาณเรียกว่าส่งโรฮ์ โดยวันนั้นจะจุดเทียนปักตามรายทางจากบ้านถึงหลุมศพ (5) *โอวาทก่อนการละหมาดวันศุกร์ (คุฏบะฮ์)* กลุ่มมุสลิมกูเขาทอง จะห้ามแปลคุฏบะฮ์เป็นภาษาอื่นจากภาษาอาหรับ

เพราะคุณูปการเป็นส่วนหนึ่งของละหมาด และ (6) การฉลองวันคล้ายวันประสูติของ ศาสดา (เมอลิด) กลุ่มมุสลิมภูเขาทอง ได้ประยุกต์การกล่าวสดุดีหรือเศาะละวาตแต่ ท่านศาสดาเป็นทำนองต่าง ๆ ทั้งวิธีขับลำนำและวิธีบรรเลงด้วยเครื่องดนตรี ซึ่งมีการ นำกลองรำมะนาขับร้องลูกมาบรรเลงพร้อมกัน (Khuntavithi 1999: 120 - 128) ทั้งนี้ เขายังได้ให้ข้อสรุปด้วยว่าความแตกต่างในรายละเอียดปลีกย่อยที่ปรากฏใน แนวทางปฏิบัติของชาวมุสลิมแต่ละกลุ่ม เป็นผลมาจากการตีความหรือความเข้าใจตัว บททางศาสนาของผู้นำ และอิทธิพลของวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้รูปแบบการปฏิบัติ มีลักษณะสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นมากกว่าที่ปรากฏตามแบบแผนอิสลามอย่าง เคร่งครัด และการนำวัฒนธรรมท้องถิ่นมาผสมผสานในวิถีชีวิตมุสลิม และยังขึ้นอยู่กับ พื้นฐานความรู้เข้าใจในตัวบทศาสนาของผู้นำเป็นสำคัญด้วย

ความแตกต่างในรายละเอียดของหลักการปฏิบัติดังกล่าว ดูเหมือนจะเป็น ลักษณะปกติทั่วไปของสังคมมุสลิมในสังคมไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุค ก่อนที่กระแสการปฏิรูปศาสนาอิสลามจะแพร่กระจายไปทุกภูมิภาคทั่วโลกหลังยุค อาณานิคม และเข้มข้นยิ่งขึ้นในช่วงหลังการปฏิวัติในอิหร่านในทศวรรษ 1980 เป็นต้นมา โดยการเคลื่อนไหวใหม่ของขบวนการดากวะห์ (dakwa) ที่พยายามฟื้นฟู เผยแพร่หลักการปฏิบัติทางศาสนาอิสลามที่มีลักษณะแบบแผนมาตรฐานเดียวกัน (standardization) ซึ่งกระตุ้นให้มุสลิมในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นมุสลิมที่ เคร่งครัดในศาสนา จนเกิดกระบวนการอิสลามนวัตน์ (Islamization) ในสังคมมุสลิม ทั่วทั้งภูมิภาค (Kayem 2016) ซึ่งนำไปสู่การปะทะต่อรองระหว่างวาทกรรมทาง ศาสนาแบบมาตรฐานของกลุ่มเผยแพร่ศาสนาอิสลามกับชาวบ้านในพื้นที่ท้องถิ่น ต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งอยู่จากการพยายามเรียกร้องให้ชาวบ้านหันมาปฏิบัติ ตามหลักการทางศาสนาที่ถูกต้อง และละทิ้งประเพณีปฏิบัติและความเชื่อในท้องถิ่น ดั้งเดิมไปเสีย (Kosem 2015: 178 - 181) ด้วยเหตุนี้กลุ่มมุสลิมกอติริยะฮ์ภูเขาทอง ซึ่งเป็นกลุ่มมุสลิมซูฟีที่สืบทอดแนวทางคำสอนมาเป็นเวลานานก่อนหน้าที่กระแสการ ฟื้นฟูศาสนาอิสลามจะเกิดขึ้น จึงย่อมถูกกระแสมุสลิมสมัยใหม่จากภายนอก วิพากษ์วิจารณ์กดดันต่อหลักคำสอนและแนวทางการปฏิบัติของพวกเขาอยู่เสมอ แต่ หากเราพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมต่อสังคมของ พวกเขาแล้ว ก็จะเห็นว่าแนวทางการปฏิบัติของชาวมุสลิมภูเขาทองค่อนข้างมีความ

ยึดหยุ่นในการปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับคนต่างวัฒนธรรมและศาสนาได้อย่างสอดคล้อง เป็นอย่างดี โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับชาวไทยพุทธในท้องถิ่นพระนครศรีอยุธยา ดังที่ปรากฏในเรื่องเล่าที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโต๊ะกีแชะฮ์กับพระสงฆ์และเพื่อนบ้านชาวไทยพุทธในท้องถิ่น ตลอดจนความเปิดกว้างของงานพิธีกรรมประจำปีของคนไทยพุทธก็มาเข้าร่วมพิธีหรือมาสักการะกราบไหว้โต๊ะกีแชะฮ์อยู่เสมอเช่นกัน ด้วยลักษณะกลไกทางวัฒนธรรมที่ยึดหยุ่นของความเชื่อและพิธีกรรมของชาวมุสลิมภูเขาทองนี้เอง ที่ช่วยให้พวกเขาสามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่นับถือศาสนาแตกต่างกัน ขณะที่ยังสามารถดำรงรักษาหลักการปฏิบัติสำคัญในศาสนาอิสลามไปพร้อมกันได้ ซึ่งอาจจะไม่ค่อยปรากฏให้เห็นในสังคมมุสลิมอื่นที่ยึดถือหลักศาสนาอย่างเคร่งครัดตายตัว และมีแต่กลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามเหมือนกันเท่านั้น

ชีวประวัติกึ่งตำนานของแชคุมฮัมมัดอาลี ชุกรีย์

แชคุมฮัมมัดอาลี ชุกรีย์ หรือโต๊ะกีแชะฮ์ เป็นผู้นำศาสนาของกลุ่มมุสลิม กอดิรียะฮ์ภูเขาทอง ซึ่งเป็นซุฟีกลุ่มหนึ่งในประเทศไทยและมีสาธุศิษย์จำนวนมาก ที่สุดอยู่ที่ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่จากประวัติความเป็นมาของ โต๊ะกีแชะฮ์ที่ถูกเล่าแบบปากต่อปากโดยสาธุศิษย์ และต่อมาได้บันทึกเรียบเรียงไว้ในท้องถิ่น เรื่องเล่าหลายเรื่องแฝงไปด้วยคติธรรมที่สั่นไหวทั้งที่อิงกับเหตุการณ์จริงและเรื่องเล่าแบบเหนือจริงที่แสดงถึงอิทธิฤทธิ์ความศักดิ์สิทธิ์ของโต๊ะกีแชะฮ์ เช่น การแยกร่างไปปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ พร้อมกัน การหยั่งรู้อนาคต การใช้ปาฏิหาริย์ทำให้เกิดสิ่งเหนือธรรมชาติ การพาเรือขวางขบวนเสด็จของรัชกาลที่ 5 การแสดงอิทธิฤทธิ์ต่อพระสงฆ์ เป็นต้น (Kodiriyah Disciple n.d.) เรื่องเล่าเกี่ยวกับโต๊ะกีแชะฮ์ จึงมีทั้งข้อเท็จจริงและเรื่องเล่าเหนือจริงจนยากที่จะจำแนกได้ว่าเรื่องใดจริงหรือเสริมแต่งขึ้นภายหลัง อย่างไรก็ตาม บรอลิสโนว์ มาลินอสกี ได้อธิบายไว้ว่า ตำนานมีหน้าที่ทั้งในการอธิบายและในเชิงสัญลักษณ์ที่เป็นเหมือนถ้อยแถลงการอธิบายเหตุการณ์และการเกิดขึ้นของอดีตสำหรับการสถาปนาระเบียบทางสังคม (Malinowski 1979: 45) เรื่องเล่าแบบตำนานเหล่านี้ก็อาจแสดงถึงการปรับตัวในการปฏิสัมพันธ์กับคนต่างวัฒนธรรม เช่น ช่วยเสริมความเชื่อมั่นศรัทธาต่อโต๊ะกีแชะฮ์ที่

แฝงไปด้วยคุณค่าเชิงศีลธรรมในคำสอนคติเตือนใจแก่ศาสนิกชนชาวมุสลิมกอติริยะฮ์
ภูเขาทองด้วย

อย่างไรก็ตาม ในส่วนนี้ผู้วิจัยได้ตัดส่วนที่เป็นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ออกไป โดย
นำเฉพาะเรื่องราวในส่วนที่เกี่ยวกับชีวประวัติของโต๊ะกีแชะฮ์ที่อิงกับเหตุการณ์
ข้อเท็จจริงมากที่สุดมากล่าวถึงอย่างสังเขปเท่านั้น จากบันทึกของศิษยานุศิษย์กอติริ
ยะฮ์ระบุว่า “โต๊ะกีแชะฮ์” เกิดในช่วงปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ตรงกับวันพฤหัสบดี
พ.ศ. 2391 ณ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งตอนนั้นก็มีชุมชนเกิดขึ้น
แล้ว พ่อแม่ของโต๊ะกีแชะฮ์ประกอบอาชีพทำนา มีลูกทั้งหมด 5 คน โต๊ะกีแชะฮ์เป็น
บุตรคนที่ 2 ในวัยเด็กโต๊ะกีแชะฮ์มักจะไปช่วยพ่อแม่เลี้ยงควายอยู่กลางทุ่งนา กระทั่ง
เมื่ออายุได้ 7 ขวบ โดยความบังเอิญเขาก็ได้ถูกส่งไปร่วมพิธีฮัจญ์ที่นครเมกกะ
ประเทศซาอุดีอาระเบีย แทนพี่ชายคนโตที่ล้มป่วยกะทันหันในวันออกเดินทางไปทำ
พิธีฮัจญ์ ในเรื่องเล่าได้กล่าวว่าเวลานั้นโต๊ะกีแชะฮ์ได้รู้เหตุการณ์นี้ล่วงหน้าแล้วและได้
เคยบอกกับพี่ชายของตนไว้ก่อนนี้แล้วว่าเขาจะไม่ได้ไป อย่างไรก็ตาม ระหว่างการเดินทาง
ไปกับเรือสำเภานาคนาใหญ่ก็ต้องประสบภัยอันตรายมากมาย ทั้งทางทะเลและทางบก
ในระหว่างเดินทางข้ามทะเลทราย กระทั่งเมื่อท่านได้ไปถึงนครเมกกะได้ร่วมทำพิธี
ฮัจญ์บรรลุหลักปฏิบัติของอิสลามโดยสมบูรณ์ และได้เดินทางต่อไปยังนครมาดีนะฮ์
ซึ่งเป็นที่ตั้งศพหรือกุโบร์ของศาสดามุฮัมมัด แล้วเดินทางต่อไปยังนครไคโรประเทศ
อียิปต์ ที่นั่นโต๊ะกีแชะฮ์ได้เป็นครูสอนคัมภีร์ภาษาอาหรับอยู่ที่โรงเรียนแห่งหนึ่ง
และท่านยังได้ไปเยือนกุโบร์ของอิหม่ามชาฟีอีย์ ซึ่งเป็นผู้นำมัซฮับ³ แนวทางหนึ่งของ
อิสลามิกชนที่โต๊ะกีแชะฮ์ได้รับและนำมาเผยแพร่แก่ลูกศิษย์ต่อมา รวมระยะเวลาที่
ท่านอยู่ในต่างแดนแถบตะวันออกกลางเป็นเวลาถึง 15 ปี ระหว่างนั้นไม่มีการติดต่อกับ
ครอบครัวที่ภูเขาทองอยุธยาเลย ทำให้ครอบครัวเครือญาติของท่านเข้าใจว่าโต๊ะ
กีแชะฮ์ได้กลายเป็นบุคคลที่สาบสูญไปแล้ว ในระหว่างที่โต๊ะกีแชะฮ์อยู่ที่ประเทศ
อียิปต์และเดินทางไปหลายประเทศแถบตะวันออกกลาง ท่านได้ศึกษาเรียนรู้หลัก

³ มัซฮับ เป็นภาษาอาหรับแปลว่าแนวทางหรือทางไปตามหลักการ ที่ยึดถือตามแนวทางที่
นักปราชญ์ได้วินิจฉัยออกมาตรงตามหลักอิสลาม ซึ่งผู้นำมัซฮับ 4 คือ อิหม่ามอะบูหะนีฟะฮ์
อิหม่ามมาลิก อิหม่ามชาฟีอีย์ และอิหม่าม อะหมัด บิน ฮัมบัล รอหิมาฮุลลอฮ์.

ศาสนาอิสลาม ตามแนวทางที่โต๊ะกีแชะฮ์ได้นำมาเผยแพร่คำสอนภายหลังของกลุ่ม “กอดิรียะฮ์” ซึ่งเป็นมุสลิมซูฟีสายหนึ่งที่เน้นการปฏิบัติเป็นหลัก ทว่าเรื่องราวในช่วงต้นก่อนที่โต๊ะกีแชะฮ์จะกลับมายังภูเขาทองนี้ไม่มีหลักฐานที่ชัดเจนนัก มีเพียงการอ้างถึงคำบอกเล่าของผู้อาวุโสหลายท่านอ้างว่า โต๊ะกีแชะฮ์ได้ออกเดินทางมาบ้านที่ภูเขาทองพระนครศรีอยุธยาโดยเรือสำเภาร่วมกับแซ่คอะฮ์มัดคอดีบ อิบนิอับลุคหือฟฟารซัมบาส ซึ่งเดินทางมาส่งโต๊ะกีแชะฮ์แล้วก็กลับไปยังนครเมกะฮ์ต่อไป (Kodiriyah Disciple n.d.: 16) รวมเวลาที่โต๊ะกีแชะฮ์ออกจากบ้านกระทั่งกลับมาเป็นเวลาถึง 25 ปี

จากเรื่องราวเมื่อโต๊ะกีแชะฮ์กลับมาประเทศไทยอยู่ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ท่านได้อาศัยอยู่ในบริเวณตรอกมัสยิดจักรพงษ์ย่านบางลำพูในกรุงเทพมหานคร และได้แต่งงานกับโต๊ะเซยหญิงชาวบางลำพู ซึ่งเป็นภรรยาคนแรกและมีลูกด้วยกัน 5 คน โต๊ะกีแชะฮ์ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันตามหลักทางศาสนาที่มีสยิดอย่างเคร่งครัดและได้เริ่มสอนวิชาความรู้ทางศาสนาที่นั่นจนเริ่มมีลูกศิษย์เพิ่มจำนวนขึ้น ต่อมาหลังจากที่โต๊ะเซยผู้เป็นภรรยาเสียชีวิต โต๊ะกีแชะฮ์แต่งงานใหม่อีกครั้งกับโต๊ะกี๊ะฮ์ ชาวคลองตะเคียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และมีลูกสาวด้วยกัน 2 คน โต๊ะกีแชะฮ์จึงใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ที่บ้านภูเขาทอง และได้เริ่มเผยแพร่คำสอนทางศาสนาจนมีลูกศิษย์ให้ความสนใจนับถือจำนวนมากขึ้นและกลายเป็นแนวทางสายหนึ่งที่มีรูปแบบเฉพาะจนเป็นที่รับรู้ทั่วไป เหตุการณ์ส่วนใหญ่ที่เล่าถึงโต๊ะกีแชะฮ์ จึงมักเกิดขึ้นใน 2 พื้นที่หลัก ก็คือ บ้านบางลำพู กรุงเทพมหานคร และบ้านภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สถานที่ในเรื่องเล่าเหล่านี้ทำให้สรุปได้ว่าในช่วงที่โต๊ะกีแชะฮ์ยังมีชีวิต ท่านก็คงจะอาศัยอยู่ทั้งที่บางลำพูและบ้านภูเขาทอง และเดินทางไปมาระหว่างกรุงเทพ - อยุธยาอยู่บ่อยครั้ง เพราะมีเครือญาติฝ่ายภรรยาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ทั้งสองแห่ง โต๊ะเซยภรรยาคนแรกเป็นคนบางลำพู ส่วนโต๊ะกี๊ะฮ์ภรรยาคนที่สองเดิมเป็นคนคลองตะเคียน

ในช่วงเวลาที่โต๊ะกีแชะฮ์กลับมาอยู่ที่บ้านภูเขาทอง ยังไม่มีการตั้งมัสยิดอาลีฮิดคารอยน์ขึ้น ชาวมุสลิมในตำบลจะไปทำพิธีละหมาดหรือประกอบพิธีกรรมทางศาสนาที่ตำบลลุมพลี ซึ่งอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน กระทั่งในช่วงบั้นปลายชีวิตโต๊ะกีแชะฮ์ ได้พยายามจะตั้งมัสยิดขึ้น โดยได้ขอความยินยอมจากเครือญาติที่จะเอาที่ดินมาเป็นสาธารณประโยชน์ บรรดาเครือญาติก็ยินดีและยินยอมพร้อมใจยกที่ดินให้

โต๊ะกีแชะฮ์ ได้สั่งให้สานุศิษย์จากหลายตำบลช่วยกันขุดดินขึ้นถมให้เป็นโคกและได้นำไม้มาปักเป็นรูปสี่เหลี่ยม เอาผ้าแดงมาผูกไว้ที่หัวไม้แต่ละต้น และเอาเชือกมาพันรอบไม้ทั้งสี่แล้วประกาศว่าจะสร้าง “ไบตุลเลาะห์” หรือมัสยิดไว้ที่ภูเขาทอง (Ali Addarayn Mosque Board 2001: 2) เล่ากันว่ามัสยิดแต่เดิมเป็นอาคารไม้ทรงปั้นหยา ยังไม่ได้สร้างอาคารถาวรเหมือนในปัจจุบัน เมื่อโต๊ะกีแชะฮ์ในวัย 84 ปี ได้เสียชีวิตลงในวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2475 ณ บ้านบางลำพู บรรดาเครือญาติและลูกศิษย์ของท่านก็นำร่างของท่านมาทางเรือเพื่อนำมาทำพิธีฝังที่ภูเขาทองตามคำสั่งเสียของท่านก่อนหน้านี้ ในวันศุกร์ที่ 22 เมษายน ลูกศิษย์ที่ทราบข่าวจึงร่วมขบวนเรือมาด้วยจนถึงบ้านภูเขาทองในเวลาตีสามของวันเสาร์ และได้ร่วมฝังศพท่านไว้ในมะกอมทรงแปดเหลี่ยมที่ลูกศิษย์ทำขึ้นบนพื้นดินที่ท่านตั้งใจจะสร้างมัสยิดขึ้นมานั่นเอง ในเวลาต่อมาโต๊ะอิหม่ามซัมซุดดิน ศรีสมาน กรรมการมัสยิดและบรรดาลูกศิษย์โต๊ะกีแชะฮ์ จึงได้สร้างอาคารมัสยิดดาลียิดดาร์อยน์ขึ้นครั้งแรกใน พ.ศ. 2477 (Ali Addarayn Mosque Board 2001: 25 - 26) ต่อมาภรรยาและญาติมิตร จึงได้จัดงานทำบุญให้แก่โต๊ะกีแชะฮ์ หรือที่เรียกว่า “งานโฮลโต๊ะกีแชะฮ์” ซึ่งต่อมากลายเป็นงานสำคัญประจำปีที่บรรดาสานุศิษย์จะกลับมารวมตัวกันรำลึกถึงโต๊ะกีแชะฮ์ เมื่อรวมกับงานประจำปีที่เคยจัดอีกสามงาน คืองานเม็ยะร่าญญ์ งานโฮลอับลูกอเตรญ์ลानी และงานมูโลดปากเต็อน จึงเป็นแบบแผนประเพณีปฏิบัติงานประจำปี “หนึ่งปีสี่งาน” ที่กลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มของชาวมุสลิมกอดิริยะฮ์ภูเขาทองสืบมาถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1

ภาพถ่ายและกุรซีย์คานฮามของโต๊ะกีแชะฮ์

ความเชื่อและความศรัทธาต่อโตะกิแชะฮ์

โตะกิแชะฮ์หรือแช็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ ได้รับการนับถือจากบรรดาศาสนิกชน ตั้งแต่เมื่อไหร่ นั้น ในชีวประวัติไม่ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน ทว่าท่านน่าจะยังไม่ได้มีสถานะศักดิ์สิทธิ์ที่ถูกยกขึ้นเป็นแช็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ ตั้งแต่แรกในทันที แนวทางการเผยแพร่คำสอนของโตะกิแชะฮ์ เป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญต่อครูผู้เผยแผ่คำสอนมากเป็นพิเศษ ศาสนิกชนต่างให้คำอธิบายว่าโตะกิแชะฮ์เป็น “วลียุลเลาะห์” ซึ่งหมายถึงผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบจนมีฐานะใกล้ชิดเป็นที่โปรดปรานของพระเจ้า ซึ่งอาจเปรียบเทียบกับเซนต์หรือนักบุญในศาสนาคริสต์ แต่วลียุลเลาะห์นี้ยังหมายถึงผู้ที่ยึดมั่นในหลักศาสนาอิสลามอย่างเคร่งครัดจึงได้รับพรจากพระเจ้าให้มีความสามารถเหนือมนุษย์ทั่วไป ดังที่ ศาสนิกชนต่างเชื่อในพลังอำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ ของโตะกิแชะฮ์ เช่น สามารถหยั่งรู้อนาคตล่วงหน้า ทำสิ่งที่คนทั่วไปทำไม่ได้สำเร็จ และเป็นสื่อกลางในการสวดขอต่อพระเจ้าได้ เป็นต้น ดังที่ ศาสนิกชน กอดิรียะฮ์ ได้อธิบายไว้ว่า

“ครั้งหนึ่งท่านแช็คมุฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ เคยเดินทางไปพำนักอยู่ที่สังเวชนียสถาน (มะกัม) ของท่านอิหม่ามชาฟีอียี ผู้นำมัซฮับของเรา ณ เมืองมุเซร ประเทศอียิปต์ เพื่อจาริกแสตงบุญและศึกษาเป็นที่ยอมรับกันมาแต่ครั้งบรรพกาลว่า ผู้หนึ่งผู้ใดก็ตามที่ได้พำนักอยู่ ณ สังเวชนียสถาน (มะกัม) ของท่านอิหม่ามชาฟีอียี ได้ถึง 40 วันศุกร์ โดยไม่มีอุปสรรค (อุโฆร) หรือการเจ็บไข้ได้ป่วยแล้วไซ้ นับว่าผู้นั้นได้รับการสถาปนาฐานันดรศักดิ์จากเอกอองศ์อัลเลาะห์เจ้าให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (วลียุลเลาะห์)...สำหรับท่านแช็คอาลี ชุกรีย์ (โตะกิแชะฮ์) ท่านไม่เพียงไปพำนักอยู่เพียง 40 ศุกร์เท่านั้น ทว่าท่านไปพำนักอยู่ถึง 7 ปี โดยไม่มีอุปสรรค และอาการเจ็บไข้ได้ป่วยใด ๆ มากล้ากรายเลยแม้แต่น้อย แสดงว่าท่านได้รับการสถาปนาจากเอกอองศ์อัลเลาะห์เจ้าให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จ

ราชการแทนพระองค์ (วลียูลเกล้าฯ) โดยมี
บุญญาภินิหาร (การอมต์) เป็นเครื่องบ่งชี้”

(Kodiriyah Disciple n.d.: 14)

ตามหลักการของกลุ่มกอดิริยะห์ สิ่งสำคัญอันดับหนึ่งของซูฟีทั้งหลายคือต้องมีครูหรือมีสื่อกลางและการให้สัตยาบัน (มุบายิยะฮ์) ทั้งนี้การ “มุบายิยะฮ์” หรือการให้สัตยาบันระหว่างครูกับศิษย์ถือเป็นเรื่องสำคัญมาก จากประวัติของโต๊ะกีแชะฮ์ เมื่อท่านกลับมายังพระนครศรีอยุธยาก็รู้จักกับซูฟีสายกอดิริยะห์อาวุโสท่านหนึ่งที่อยู่มาก่อนคือ “แซ่ค้อบลูเลาะฮ์อับนิอับรอฮีม” หรือที่สานุศิษย์กอดิริยะห์เรียกกันทั่วไปว่า “ท่านครูหยา” ซึ่งเป็นครูมุรชิด⁴ ที่ดำเนินตามแนวทางแห่งกอดิริยะห์มาแต่เก่าก่อน (Kodiriyah Disciple n.d.: 27) โต๊ะกีแชะฮ์จึงตั้งใจจะไปขอรับสัตยาบันฝากตัวเป็นศิษย์ครูหยา ซึ่งอยู่ที่มัสยิดตะเกียโยคินราชจินจาสยาม ตำบลคลองตะเคียน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังความว่า

“โดยเหตุที่ครูหยาเป็นบรมครูแห่งแนวทาง ‘กอดิริยะห์’
มาแต่เก่าก่อน ฉะนั้น โดยมารยาทแล้ว โต๊ะกีแชะฮ์จึง
ยอมถวายตัวเป็นศิษย์ อันแสดงถึงการให้เกียรติและ
เคารพใน ‘ระบบอาวุโส’ ซึ่งนับเป็นคุณลักษณะ
ประการหนึ่งที่ ‘ครูมุรชิด’ มีอาจจะละเลยได้”

(Kodiriyah Disciple n.d.: 28)

ในชีวิตประวัติช่วงนี้ ได้เล่าถึงการพบกันและความสัมพันธ์ระหว่างครู - ศิษย์ ที่ทั้งสองท่านแสดงถึงภูมิรู้และความให้เกียรติระหว่างกันและกันโดยต่างก็เป็นผู้ขอรับสัตยาบัน (มุบายิยะฮ์) จากอีกฝ่าย แต่ท้ายที่สุดครูหยาในฐานะกอดิริยะห์อาวุโสได้เป็นฝ่ายให้มุบายิยะฮ์แก่โต๊ะกีแชะฮ์ โดยมอบหมวกกาปิเยาะห์ ไม้ตุ๊ก และกาน้ำ ซึ่งแสดง

⁴ มุรชิด หมายถึง ครูผู้นำทางจิตวิญญาณ ซึ่งตามแนวทางของสายกอดิริยะห์ให้ความสำคัญต่อการเคารพครูผู้นำไปสู่พระเจ้าอย่างมาก การสืบทอดหลักปฏิบัติทางศาสนาจึงต้องอาศัยครูมุรชิด เป็นผู้อบรมสั่งสอนนำทางศิษย์.

ความหมายในการยอมรับมูบยาโยะฮ์ของโตะเกะกิแะฮะฮ์ โดยครูหยากกล่าวกับโตะเกะกิแะฮะฮ์ว่า “แะฮะฮ์อาลี บัดนี้ถึงเวลาแล้วที่ท่านจะต้องออกมูบยาโยะฮ์” (Kodiriyah Disciple n.d.: 28) ทั้งนี้ ตามแนวทางของกอดิริยะฮ์ จะต้องมีการชี้แนะและครูจะเป็นผู้อบรมสั่งสอนแนวทางสั่งสอนศิษย์ การให้มูบยาโยะฮ์จึงเป็นการสืบทอดหลักปฏิบัติที่สำคัญและเป็นความชอบธรรมในการทำหน้าที่ครูมุรชิดอย่างเต็มตัว แต่เพื่อเป็นการให้เกียรติครูหยาก โตะเกะกิแะฮะฮ์จึงยังไม่ได้ทำหน้าที่เผยแพร่คำสอนในทันที รอจนกระทั่งท่านครูหยากเสียชีวิตไปแล้ว โตะเกะกิแะฮะฮ์จึงเริ่มทำหน้าที่ครูมุรชิดถ่ายทอดคำสอนแก่สานุศิษย์สืบต่อมา มีเรื่องเล่าว่าในช่วงที่โตะเกะกิแะฮะฮ์มีอายุเข้าสู่ปีที่ 60 ก่อนที่โตะเกะกิแะฮะฮ์จะเริ่มทำหน้าที่ ท่านได้ล้มป่วยลงประมาณ 10 วัน พอหลังจากหายป่วยแล้ว ท่านจึงเริ่มให้มูบยาโยะฮ์ในสายตอริกัตกอดิริยะฮ์แก่เหล่าศิษย์เรื่อยมา (Kodiriyah Disciple n.d.: 35)

กล่าวได้ว่าโตะเกะกิแะฮะฮ์ ได้เริ่มทำหน้าที่เป็นครูมุรชิดเผยแพร่คำสอนอย่างเต็มตัวในช่วงที่มีอายุ 60 ปี ไปจนกระทั่งสิ้นชีวิตเมื่ออายุ 84 ปี รวมเป็นเวลา 24 ปี คือตั้งแต่ พ.ศ. 2451 - 2475 และเมื่อโตะเกะกิแะฮะฮ์สิ้นชีวิต สานุศิษย์ก็ยังคงยึดถือโตะเกะกิแะฮะฮ์เป็นครูมุรชิดแต่เพียงผู้เดียวตลอดมา เพราะไม่มีใครเป็นครูมุรชิดแทนโตะเกะกิแะฮะฮ์ได้ โดยอ้างถึงคำกล่าวของโตะเกะกิแะฮะฮ์ถึงคุณสมบัติของผู้ที่จะออกมูบยาโยะฮ์ในลักษณะที่เกินกว่ามนุษย์ธรรมดาจะสามารถกระทำได้ เพื่อป้องกันบุคคลที่จะตั้งตนขึ้นมาแสวงหาประโยชน์จากการเป็น “แซ็ค” ดังความว่า

“สำหรับผู้ที่ประสงค์จะออกมูบยาโยะฮ์นั้น จงรับทราบไว้เถิดว่าต้องปฏิบัติให้ได้ 4 ประการ คือ (1) ต้องนำข้าวลวดเขี้ยวเข็มได้ทั้งตัว (2) ต้องนำกระดาดไปเผาไฟโดยปราศจากการลุกไหม้ได้ (3) ต้องนำชะลอมไปต้มน้ำได้โดยไม่รั่ว และ (4) ต้องแบ่งครึ่งฟาติฮะฮ์ได้”

(Kodiriyah Disciple n.d.: 41 - 42)

เงื่อนไขที่โตะเกะกิแะฮะฮ์กำหนดไว้ จึงย่อมไม่มีใครสามารถทำได้ ถือเป็นการยุติบทบาทของครูมุรชิดกอดิริยะฮ์ไว้ที่โตะเกะกิแะฮะฮ์เท่านั้น สำหรับลูกศิษย์ที่เกิดหลังสมัยที่

โตะกิแะซะฮิมีชีวิต ก็ให้ยึดถือคำสอนจากศาสนิกษย์รุ่นก่อนที่เคยอยู่ในสมัยเดียวกับโตะกิแะซะฮิตามสายลำดับก็ถือเป็นการสืบทอดแนวทางของโตะกิแะซะฮิแล้ว

ปัจจุบัน เมื่อมีการจัดงานพิธีกรรมสำคัญประจำปี ศาสนิกษย์ก็จะอัญเชิญ “กุซึชิ” หรือคานฮาม ออกมาแห่อยู่เสมอ เนื่องจากคานฮามเป็นสัญลักษณ์สำคัญแทนตัวโตะกิแะซะฮิ ซึ่งเป็นครุฑุรชิตของบรรดาศาสนิกษย์สายกอดิริยะฮิ แต่จากประวัติที่ศาสนิกษย์บันทึกไว้ชี้ว่า โตะกิแะซะฮิไม่ได้ใช้คานฮามตั้งแต่แรก หากแต่ท่านได้เริ่มนั่งคานฮามครั้งแรกในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2469 ซึ่งขณะนั้นมีอายุ 79 ปี หรือ 6 ปีก่อนที่ท่านจะเสียชีวิตลง อย่างไรก็ตาม ความเป็นมาของกุซึชิคานฮามในฐานะสัญลักษณ์สำคัญทางพิธีกรรมที่ใช้รำลึกถึงโตะกิแะซะฮิหลังจากเสียชีวิต ได้ถูกอธิบายผ่านเรื่องเล่าของศาสนิกษย์สองสำนวน คือ (1) การนั่งคานฮามของโตะกิแะซะฮิมาจากสาเหตุที่ท่านไปมีเรื่องกับพระสงฆ์จนเกิดมีปากเสียงด่าว่ากล่าวกันจึงถูกพระสงฆ์ทำร้าย แต่โตะกิแะซะฮิบอกกับลูกศิษย์ว่าไม่ให้ไปทำร้ายพระสงฆ์ เพราะเป็นประสงค์ของอัลเลาะห์ และ (2) เหตุการณ์ในประเทศซาอุดีอาระเบีย พ.ศ. 2469 ที่กลุ่มมุสลิมสายวะฮาบีขึ้นมามีอำนาจและได้ขัดขวางขบวนแห่จากอียิปต์ที่กำลังเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ที่หิญาบะฮ์ ได้เกิดการปะทะกันครั้งใหญ่ขึ้น เป็นผลให้พิธีการแห่ต้องยุติลงอย่างถาวร ซึ่งโตะกิแะซะฮิได้ไปปรากฏกายอยู่ที่ขบวนแห่นั้นทางนิมิตแล้วถูกโจมัตจินได้รับบาดเจ็บกลับมา ซึ่งเล่ากันว่าโตะกิแะซะฮิหลับตาลงในนิมิตแล้วทำท่าเหมือนมีการต่อสู้รบกันอย่างดุเดือด หลังจากล้มตาศั้นมาก็มีบาดแผลเต็มตัวจนต้องนั่งคานฮามเรื่อยมา ไม่ว่าข้อเท็จจริงจะเป็นอย่างไร แต่เรื่องเล่าทั้งสองเรื่องก็มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน ในการอธิบายที่มาของการนั่งคานฮามของโตะกิแะซะฮิว่าเกิดขึ้นจากพระประสงค์ของพระเป็นเจ้าที่จะสถาปนาให้โตะกิแะซะฮิถูกแห่ห้อมเชิดชูแตกต่างจากคนธรรมดาทั่วไป เนื่องจากในสมัยก่อนนั้นประชาชนธรรมดาไม่สามารถจะนั่งคานฮามได้มีแต่ชนชั้นสูงเท่านั้น การถูกแห่บนคานฮามจึงเหมือนกับเป็นการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ให้สูงส่งยิ่งขึ้น ซึ่งหลังจากนั้นมาโตะกิแะซะฮิก็ต้องนั่งบนคานฮามโดยมีบรรดาลูกศิษย์คอยแห่พาท่านไปในทุกที่ตราบนานวันที่ท่านสิ้นลมอย่างสงบบนคานฮาม (Kodiriyah Disciple n.d.: 24, 99)

ด้วยเหตุนี้หลังจากที่โตะกิแะซะฮิเสียชีวิตลง บรรดาศาสนิกษย์จึงนำคานฮามออกมาแห่ประกอบในทุกพิธีกรรมสำคัญ เพื่อเป็นการรำลึกครุที่พวกเขาให้ความ

เคารพนับถือสูงสุด จากบันทึก พ.ศ. 2497 ของกลุ่มลูกศิษย์ในชื่อกลุ่มว่า “คณะ สุวรรณคีรี” ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความยึดมั่นศรัทธาต่อแนวทางปฏิบัติของไต่เกียะฮะฮ์เป็นอย่างดี โดยคำอธิบายของกลุ่มลูกศิษย์สุวรรณคีรีนี้ได้สะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อผู้นำ ทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผู้นำจึงมีความสำคัญตามไปด้วย และการถ่ายทอดของเหล่าสานุศิษย์อาวุโสนั้นก็กลายเป็นเหมือนนาฏกรรมหรือชุดอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดต่อให้สานุศิษย์ชั้นหลังตามแนวทางที่ผู้นำกลุ่มเคยปฏิบัติ คำอธิบายของกลุ่มสุวรรณคีรีนี้มีลักษณะการเขียนอธิบายที่ตั้งอยู่บนการให้เหตุผลตามหลักวิชาการทางศาสนา มากกว่าคำอธิบายในสำนวนแบบที่ชาวบ้านทั่วไปอธิบาย ดังข้อความที่กลุ่มสุวรรณคีรีอธิบายไว้ว่า

“ครูแซะฮ์เป็นมนุษย์ธรรมดา แต่เป็นนักปราชญ์ที่รอบรู้ ยิ่งผู้หนึ่งในด้านศาสนา เป็นผู้ปฏิบัติจริงทำจริง พูดจริงทุกวินาที เป็นการไว้น้ำใจเชื่อใจได้ในระบอบศาสนา อิสลามของอัลลอฮ์ นำเนื้อเรื่องศาสนาและรอบรู้ในความลับของมนุษย์จนได้รับศจากอัลลอฮ์ เป็นวลี ยุลลอฮ์ (ถ้าผู้ใดปฏิเสธเรื่องวะลียตเป็นกุฟรฺทันที) มีเครื่องหมายที่จะรู้เรื่องนี้คือ กะรอมะฮ์ = อภินิหาร (ผู้ปฏิเสธเรื่องกะรอมะฮ์ตกเป็นหะรอม) เพราะฉะนั้นในด้านตะเราะญาต ท่านสูงสุดซึ่งเป็นเป้าที่ทุกคนต้อง อหฺมานและเคารพ เมื่อท่านได้ตาย (หมายถึงอพยพจาก ดุลยาทั้งรูปและชื่อไปสู่บَرซัค คำว่าตาย หมายถึงการ สูญไปจากสายตาของดุลยาเท่านั้น) ไปแล้วได้ทั้งมรดก ชื่นน้อยนี้ไว้คือ แคร่หาม (ที่นั่งสำหรับกียะฮะฮ์ใช้หาม) อันธรรมดาสิ่งที่ประจำกับของเคารพย่อมต้องถูกเคารพตามไปด้วย เช่น กระดาษและหมึกที่จารึกกลามุลลอฮ์ (คำดำรัสของอัลลอฮ์) จะถูกรักษาและเคารพตามกลามุลลอฮ์”

(Khuntavithi 1999: 81)

ปัจจุบันคานหามของโต๊ะก๊ี้แซะฮยังคงตั้งอยู่ที่ชุมชนภูเขาทอง บ้านของโต๊ะอิหม่ามบุญญาน ศรีสมาน เมื่อมีการจัดงานประจำปีก็จะอัญเชิญคานหามออกมาแห่และนำไปแห่วนรอบมัสยิดเสมอ โดยมีกูร์ชีร์คานหามเป็นตัวแทนเชิงสัญลักษณ์แทนโต๊ะก๊ี้แซะฮ การประกอบพิธีกรรมด้วยการแห่กูร์ชีร์คานหามจึงกลายเป็นอัตลักษณ์สำคัญเฉพาะกลุ่มกอดีริยะฮ์ภูเขาทอง⁵ จากการสัมภาษณ์ชาวมุสลิมภูเขาทองในปัจจุบันยังสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขาให้ความเคารพศรัทธาต่อโต๊ะก๊ี้แซะฮในฐานะวลียุลละฮ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถดลบันดาลในสิ่งอัศจรรย์เกินกว่ามนุษย์ธรรมดากระทำได้ ความเชื่อเหล่านี้ส่วนหนึ่งได้รับการถ่ายทอดบอกเล่าจากเครือญาติคนใกล้ชิดที่เคยอยู่ร่วมสมัยกับโต๊ะก๊ี้แซะฮมาก่อน และอีกส่วนก็มาจากการประสบการณ์ส่วนตัวในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งบรรดาสาธุศิษย์เชื่อว่าการบูชาสักการะต่อโต๊ะก๊ี้แซะฮ จะช่วยดลบันดาลพรให้ตามคำขอได้หากมีความศรัทธา ดังตัวอย่างชาวมุสลิมภูเขาทองท่านหนึ่งบอกว่า

“...พ่อผมพายเรือให้โต๊ะก๊ี้แซะฮนั่ง แล้วลุงผมก็เป็นคนถ่อเรือเวลาจะไปไหนมาไหน เรือทองบ้านนั้นเป็นเรือของบ้านนั้นแหละ ที่ว่าเป็นเรือของรัชกาลที่ 5 ให้นำนั่นแหละ เป็นเรือมาดขนาดใหญ่ ๆ ปู่ผมเนี่ยเป็นลูกศิษย์ของโต๊ะก๊ี้แซะฮ...ก็รุ่นนั้นสมัยนั้นเขานับถือกันแต่ก็ไม่ว่ารุ่นนี้เขาจะคิดอย่างไร ตอนที่เขาจะทำบุญเขาก็จะหุงข้าวหมก แต่ไม่ได้ก่ไฟข้าวหมกไว้ มาถึงเขาบอกว่า อ้าวมาตักข้าวมา ลูกศิษย์บอกว่าท่านครูผมยังไม่ได้ก่ไฟเลย โต๊ะก๊ี้แซะฮพูดว่า กูบอกว่าให้ไปเอามา ๆ พอลูกศิษย์ไปเอาข้าวมาปรากฏว่าข้าวสุกแล้วเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เขาเล่าต่อกันมา แต่ว่าผมมันเกิดไม่ทัน

⁵ อย่างไรก็ตามพิธีกรรมที่ใช้ขบวนแห่ของชาวมุสลิมกลุ่มอื่นในประเทศไทย ยังพบเห็นได้ในกลุ่ม “แขกเจ้าเซ็น” ที่มีสยิดเจริญพาศน์ กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นกลุ่มอิสลามนิกายชีอะห์ ในประเทศไทย ในพิธีกรรมที่เรียกว่า “พิธีอาซูรอ” หรือพิธีเจ้าเซ็น จะมีขบวนแห่รำลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในอดีต เป็นระยะเวลาถึง 10 คืน (Chuangpichit 2008).

รุ่นนั้น...รุ่นพ่อรุ่นนี้ผมก็ทัน ตอนที่เดินแห่กัน โต๊ะก็แะฮั่นนั่งอยู่บนคานหาม ลูกศิษย์พูดบอกว่า...ท่านครูมีแต่หญ้ามีแต่หนามจะเดินไปได้ที่ไหนกัน โต๊ะก็แะฮั่นบอกว่ามีงเดินไปเถอะ เชื้อกู ปรากฏว่าพอเดินไปหนามเนียแหวกให้คนเดินไปได้เลย....สมัยพ่อผมทันอยู่เพราะพ่อเป็นคนหามให้เวลาโต๊ะก็แะฮั่นท่านนั่ง เขาก็เล่าให้ฟัง...แต่ต้องเชื่อเน้อไอ้เรื่องศักดิ์สิทธิ์เนียต้องเชื่อเขาเลยไปลบหลู่ไม่ได้”

(Interview Saweang 2017, April 20)

หรือตัวอย่างความเชื่อต่อสถานะวิญญูเลาะฮ์ของโต๊ะก็แะฮั่น เช่น

“เขาเป็นคน ถ้าเรียกภาษามุสลิม เขาเป็นคนวาอารี อารียา เป็นคนที่รู้เรื่องทางศาสนา ศักดิ์สิทธิ์ แบบศาสนาพุทธ เขามีความรู้ล่วงหน้า อะไรจะเกิดหรืออะไรอย่างเงี้ย คือเขาก็ไม่ได้เป็นพระเจ้านะ พระเจ้ามีองค์เดียวเท่านั้น คือ พระองค์อัลเลาะห์เนีย องค์เดียวเท่านั้น แต่เขาเป็นคนใกล้ชิดของพระเจ้า แต่นี่เราขออะไรจากเขา เขาก็ไปขอจากพระเจ้าอีกทีหนึ่งทีนั้นบ๊อ ก็คือว่าเขาใกล้ชิดกับพระเจ้า ไปขอให้เราจากพระเจ้าอีกทีหนึ่ง เราขอจากเขา เขาก็ไปขอจากพระเจ้าให้เรา”

(Interview Samorn 2017, April 20)

ทั้งนี้ ความศักดิ์สิทธิ์ของโต๊ะก็แะฮั่น ยังเป็นที่รับรู้แพร่หลายทั่วไป ชาวมุสลิมและชาวพุทธในและนอกชุมชน ต่างก็มาเคารพสักการะและร้องขอพรที่เมื่อก่อนบรรจุดศพของโต๊ะก็แะฮั่นในมัสยิดอาลียิดดาร์อยน์ เพราะเชื่อในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ที่ท่านสามารถช่วยดลบันดาลให้แก่ผู้ที่มาร้องขอได้ เรื่องที่ขอก็เป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับชีวิตประจำวันทั่วไป เช่น สุขภาพ แคล้วคลาดปลอดภัย การทำมาหากิน การรอดพ้นจากการเกณฑ์ทหารและอื่น ๆ ตามธรรมเนียมแล้วหากได้รับสิ่งตามประสงค์แล้ว ก็

ต้องทำพิธีแก้บนหรือที่ชาวมุสลิมภูเขาทองเรียกว่า “แก้เนียด” โดยนิยมใช้พวงมาลัย เทียน ดอกไม้ หรืออาหารต่าง ๆ ในการเนียด แต่ถ้าเป็นเรื่องใหญ่ก็นิยมแก้เนียดด้วย ลิเก เพราะสมัยที่โต๊ะกีแชะยังมีชีวิตอยู่ท่านชอบดูลิเก สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงบทบาทของความเชื่อต่อโต๊ะกีแชะในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยตอบสนองต่อการปรับตัวในการดำรงชีวิตของชาวมุสลิมภูเขาทองในปัจจุบัน รวมทั้งการสังสรรค์แลกเปลี่ยนข้ามระบบความเชื่อทางศาสนาในท้องถิ่นด้วย ดังตัวอย่างจากคำสัมภาษณ์บางส่วนดังนี้

กรณีที่ 1: ขอให้หายป่วย

“...พูดไปเหมือนโกหกเลย แต่ไม่โกหกเลยให้ตายเลย ลูกบ้านะ มันเรียนจบราชมัญมา ตอนอายุ 3 ขวบได้ ไปอยู่กรุงเทพเป็นไข้เลือดออก ก็ไปให้หมอ ฉีดยามาไข้ก็ไม่ลงนะ...เหลือแค่ 1 เปอร์เซนต์ ที่ว่าจะรอดชีวิต ปากก็ยกมือของท่านกีแชะ...ก็ ฉันก็มีลูกอยู่คนเดียว ช่วยลูกฉันหน่อยเถอะ ฉันขอแลกกับวัว 1 ตัว...และก็มีมันก็พาตัวเข้าไปตรวจ ออกมาหมอก็บอกว่าโอกาสรอดมี 99 เปอร์เซนต์ ที่รอด”

(Interview Seenual 2017, April 21)

กรณีที่ 2: ขอให้แคล้วคลาดปลอดภัย

“เคยขอ มีอยู่ครั้งหนึ่งรถมันหมุนอยู่กลางถนนก็จะมาทำบุญก็ (กีแชะ) กันทุกปีแหละที่นี้เรามาทำบุญก็ รถมันหมุนอยู่กลางถนน มันหมุน ๆ ฝั่งนั้นเป็นน้ำลึก ฝั่งนี้เป็นทุ่งนา แล้วก็ตกใจ เราก็ไม่เรียกอัลเลาะห์ คือเราเรียกก็หึเลย ‘ก็ช่วยด้วย’ แล้วรถก็มาตั้งอยู่กลางทุ่งนา ไม่ได้หล่นไปน้ำ คือเหมือนกับมีคนมาจับมาตั้งไม่ได้ พลิกไม่ได้คว่ำ ตั้งอยู่กลางทุ่งนา น้ำแค่หน้าอก ตรงนั้นมีข้าวกำลังปลูกเขียวขึ้นมา เหมือนมีคนมาจับวาง แล้วก็ มีผลนิดหน่อย ยังน้องเขยเขายืนท้ายรถเขาก็หัวแตกนิดหนึ่ง แล้วก็ยายแม่ของน้องเขยเขาก็มีตกใจเป็นลม

ลูกชายก็หัวโนกระแทกกับขอบรถ และนอกนั้นก็ไม่มีใครเป็นอะไรเลย”

(Interview Somjai 2017, April 21)

กรณีที่ 3: ขอให้ไม่ถูกเกณฑ์ทหาร

“ผมเนี่ยตอนลูกชายเกณฑ์ทหาร ไปบ่นโตะก็แะหว่า ไม่อยากให้ลูกชายเป็นทหาร กลัวลูกชายลำบาก มีลูกชาย 2 คน จะให้ข้าวสารคนละ 4 ลูก ถ้าไม่ได้เป็นทหาร ปรากฏว่าลูกก็ได้ใบดำทั้ง 2 คน แล้วคนที่ไปเกณฑ์พร้อมกันนะเสีย 2 หมื่นแล้วก็จับได้ใบแดง ไปเสียอีกคนหนึ่ง 4 หมื่นก็ญาติกันเนี่ยแหละ แต่ช่วงนั้นผมไม่ค่อยมีเงินก็เลยเนี่ยข้าวสาร 4 กระสอบ”

(Interview Somporn 2017, April 21)

กรณีที่ 4: ขอให้มีย่านอยู่อาศัย

“ป้าขอให้มีย่านหลังเล็ก ๆ ลักหลัง ขอแค่นั้น แต่เรากลับได้มากกว่านั้น ตอนนั้นก็มีคนถามว่าที่นี่ศักดิ์สิทธิ์ไหม ป้าก็บอกว่าศักดิ์สิทธิ์ ป้าเคยเป็นคนพุทธมาก่อน แล้วป้าก็อยู่ที่นี้มา 50 ปีแล้ว ตอนนี้อยู่ที่นี้มีลูกมีหลานที่นี่ แต่งงานอยู่ที่นี่ ป้าเป็นคนพุทธ เป็นคนพิจิตร แล้วป้าก็มาอยู่ที่นี่ แม่พาลูกมาอยู่ที่นี่หมด พ่อพ่อตาย แม่ก็มีแฟนใหม่เป็นอิสลาม ตอนอยู่ที่นี่มีแฟนตอนนั้นมีเงินติดตัวอยู่ 300 บาท ป้าปลุกบ้านก็ขอกับโตะก็ว่าขอให้ลูกมีบ้านสักหลัง เขาก็ให้เรา ป้าบอกกับเขาว่าถ้าเรามีอยู่มีกินเราก็จะเนี่ยดลให้ เนี่ยดไป 10 ตัว เราก็มีย่านรายไร่ สมมุติเราไปขอให้หนูมีเงินสักแสนหรือสองแสนอย่างนี้ เราก็ทำมาหากินคล่องขึ้น พุดง่าย ๆ เราก็มีย่าน

คนพุทธนับถือหมดแหละ อะไรหาเขาจะมาบน”

(Interview Pronpen 2017, April 20)

จากคำสัมภาษณ์จะเห็นได้ว่าชาวมุสลิมภูเขาทองมีความเชื่อความศรัทธาต่อไต่เก็กะฮะฮ์เป็นอย่างมาก และความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของไต่เก็กะฮะฮ์ยังเป็นที่รับรู้แพร่หลายไปยังกลุ่มคนอื่น ๆ นอกจากชาวมุสลิมในชุมชนภูเขาทองอีกด้วย ภายใต้สภาพเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน ชาวมุสลิมในชุมชนภูเขาทองต้องเผชิญกับความผันผวนไม่แน่นอนที่เกิดขึ้นเสมอในการดำรงชีวิตแต่ละวันของพวกเขา ความเชื่อความศรัทธาต่อไต่เก็กะฮะฮ์ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในท้องถิ่นจึงช่วยตอบสนองต่อสภาพการณ์ที่ไม่แน่นอนดังกล่าวได้เป็นอย่างดี ดังที่นักมานุษยวิทยาอธิบายว่าความเชื่อทางศาสนานั้นช่วยให้ความหมายการมีชีวิตของผู้คนหรือให้คำอธิบายต่อสิ่งที่ไม่สามารถอธิบายได้ เช่น ความเจ็บปวด ความตาย ความลึกลับของชีวิต เป็นต้น และยังช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคมภายในกลุ่มผู้ที่ยึดมั่นศรัทธาอีกด้วย (Lavenda & Schultz 2007: 73) เช่นเดียวกับความเชื่อในตัวไต่เก็กะฮะฮ์ที่กลายเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวมุสลิมภูเขาทอง และก่อให้เกิดการผลิตซ้ำอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มก้อนทางศาสนาที่ชัดเจนผ่านพิธีกรรมที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ดังที่จะกล่าวถึงต่อไป

หนึ่งปีสืบงาน: พิธีกรรมประจำปีของกลุ่มกอดิริยะฮ์ภูเขาทอง

การจัดงานประจำปีของกลุ่มกอดิริยะฮ์ภูเขาทอง มีทั้งหมด 4 งาน ในรอบ 1 ปี จากประวัติกล่าวว่าธรรมเนียมการจัดงานเหล่านี้ กำหนดโดยไต่เก็กะฮะฮ์ตั้งแต่สมัยที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้บรรดาสาธุศิษย์ได้พบปะกันและทำบุญร่วมกันในรอบปี จากบันทึกระบุว่าใน พ.ศ. 2463 ไต่เก็กะฮะฮ์ได้เรียกประชุมสาธุศิษย์ทั้งหมดที่บ้านตลาดขวัญ อำเภอเมืองนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี เพื่อกำหนดสถานที่ในการจัดงานสำคัญ ทั้ง 3 งาน คือ (1) งานมูโลดปากเดือน (2) งานเมียะราญ์ และ (3) งานโฮลแซ่ค้อบุตรกอดิร ญะลานีย์ (Kodiriyah Disciple n.d.: 81) ซึ่งแต่เดิมจัดแยกกันคนละสถานที่แต่หลังจากไต่เก็กะฮะฮ์เสียชีวิตลง เครือญาติและสาธุศิษย์ได้จัดงานทำบุญโฮลให้ไต่เก็กะฮะฮ์เพิ่มเข้าไป และนำพิธีทั้งหมดมาจัดที่มัสยิดอาลีฮิดดา รอยน์ ตำบลภูเขาทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันเวลาในการจัดงานจะเปลี่ยนไป

ตามปฏิทินอิสลาม

1. งานเมาลิดหรือมูโลดปากเตียน เป็นงานฉลองเดือนเดือนเกิดของนบีมุฮัมหมัด โดยมีการแสดงดนตรีขับร้องเพลงสวดภาษามลายูและอาหรับประกอบกับการตีกลองรำมะนา (ดูรายละเอียดใน Klinkaeo et al. 2020) แต่เดิมงานนี้กำหนดให้จัดขึ้นที่บ้านตลาดขวัญ จังหวัดนนทบุรี เหล่าศาสนิกย์จากภูเขาทองจะลงเรือเป็นขบวนแห่ไปร่วมงานกันที่บ้านตลาดขวัญ แต่มีเรื่องเล่าว่าหลังจากไต่เก็กะฮ์เสียชีวิต ลูกศิษย์ได้อัญเชิญคานหามลงเรือแห่ไปยังบ้านตลาดขวัญตามเดิม แต่พอเรือจอดแล้ว ศาสนิกย์ผู้เป็นประธานจัดงานที่บ้านตลาดขวัญ ได้มาเชิญแต่แขกเหรื่อที่มาร่วมงานไม่ได้ให้ความสนใจเชิญคานหามของไต่เก็กะฮ์ ดังนั้นไต่เก็กะฮ์ (ภรรยาไต่เก็กะฮ์) จึงประกาศว่างานมูโลดปากเตียนที่ไต่เก็กะฮ์ตั้งไว้ จะนำกลับมาจัดที่ภูเขาทองมาจนถึงปัจจุบัน

2. งานโฮลแซ่ค้อบตุลกอเดร ญัยลानी เป็นการจัดงานรำลึกถึงแซ่ค้อบตุลกอเดร ญัยลानी ผู้เผยแพร่คำสอนที่ไต่เก็กะฮ์ได้รับสืบทอดต่อมาในสมัยที่ท่านเดินทางไปร่ำเรียนที่ตะวันออกกลาง ไต่เก็กะฮ์และศาสนิกย์จึงถือว่าท่านเป็นปฐมบรมครูแห่งแนวทางกอดิริยะฮ์ เดิมงานนี้จัดขึ้นที่บ้านสระบัว ตำบลลุมพลี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ในการจัดงานครั้งหนึ่งเกิดความไม่พอใจลูกศิษย์ที่ไม่นำเนื้อวัวไปเลี้ยงแซ่กอย่างเพียงพอ ไต่เก็กะฮ์ จึงประกาศนำงานนี้ไปจัดที่บ้านภูเขาทองแทน

3. งานเมียร์ราจญ์ ได้ปฏิบัติมาตั้งแต่สมัยที่ไต่เก็กะฮ์ยังมีชีวิตอยู่ในช่วงทศวรรษ 2460 การจัดงานเมียร์ราจญ์นี้เป็นงานทางศาสนาอิสลาม เพื่อรำลึกถึงท่านศาสดานบีมุฮัมหมัดได้เดินทางไกลไปยังสรวงสวรรค์เพื่อพบกับพระเป็นเจ้าและนำหลักแนวทางปฏิบัติในการละหมาดของอิสลามมาเผยแพร่แก่มุสลิมทั่วไป เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของงานเมียร์ราจญ์นี้เป็นประวัติของหลักการละหมาด 5 เวลาที่มุสลิมทั่วโลกต้องปฏิบัติ ที่มาเกี่ยวข้องกับตำนานทางศาสนาอิสลามว่าในสมัยก่อนที่หลักการละหมาด 5 เวลา จะถูกเผยแพร่หลักการประพฤติปฏิบัติทั่วไปนั้น ศาสดามุฮัมหมัดได้เดินทางไปยังสวรรค์ทั้ง 7 ชั้นเพื่อพบกับพระเป็นเจ้า แล้วได้รับบัญชาให้ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติละหมาดวันละ 50 เวลา ซึ่งเป็นระเบียบที่ยากเกินกว่ามนุษย์ทั่วไปจะปฏิบัติได้ นบีมุฮัมหมัดจึงได้กลับไปหาพระเจ้าเพื่อขอลดหย่อนจนเหลือการละหมาดวันละ 5 เวลา ซึ่งกลายเป็นหลักการปฏิบัติตนของชาวมุสลิมทั่วโลกใน

ปัจจุบัน การจัดงานนี้จึงเป็นเหมือนการรำลึกถึงนปัมฮัมหมัดนั่นเอง

4. งานโฮลแซ้คุมฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์ หลังจากที่โต๊ะกีแชะฮ์เสียชีวิตใน พ.ศ. 2475 โต๊ะกีแชะฮ์และเครือญาติได้ทำบุญให้ท่านเมื่อครบรอบปี ในปีต่อ ๆ มา จึงทำต่อจนกลายเป็นธรรมเนียมอีกงานหนึ่ง แต่งานโฮลแซ้คุมฮัมหมัดอาลี ชุกรีย์จะมีความพิเศษกว่างานอื่นตรงที่จะมีขบวนแห่คานหามทางน้ำไปยังมัสยิดตะเกียโยคินราช มินจินจาสยามที่คลองตะเคียนเพื่อทำพิธีรำลึกถึงโต๊ะกีหยา ซึ่งเป็นครูมุรชิดสายกอดิรียะฮ์ก่อนที่จะโต๊ะกีแชะฮ์จะรับตำแหน่งครูเผยแผ่คำสอนต่อมาด้วย การจัดขบวนแห่คานหามลงเรือนี้ จึงกลายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาทุกปี พิธีแห่เรือนี้เคยกลายเป็นข่าวใหญ่จากอุบัติเหตุเรือล่มในวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นโศกนาฏกรรมครั้งใหญ่ที่สุดตั้งแต่มีการจัดงานประจำปีนี้ขึ้นมา

ภาพที่ 2 ซานุศิษย์นำพวงมาลัยมาลัการะในมะกอมโต๊ะกีแชะฮ์

จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อเก็บข้อมูลชาติพันธุ์วรรณาในพิธีกรรมทั้งสี่งาน ผู้วิจัยพบว่าตามปกติชุมชนภูเขาทองจะค่อนข้างเงียบ เพราะผู้คนส่วนใหญ่ออกไปทำงานในพื้นที่ต่าง ๆ หรือแยกครอบครัวไปอาศัยอยู่ในต่างจังหวัด แต่เมื่อถึงเวลาจัดงานประจำปี ชุมชนจะคึกคักเต็มไปด้วยผู้คนจำนวนมาก ทั้งที่เป็นเครือญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างถิ่นกลับมารวมตัวกัน รวมทั้งสาธุศิษย์ที่ศรัทธาไต่เกะไต่ชะฮ้อยจากต่างพื้นที่มารวมตัวกันเพื่อร่วมงานประจำปีทั้งสี่งาน ทำให้การจัดงานประจำปีแต่ละครั้งมีสมาชิกเข้าร่วมหลายร้อยไปจนถึงนับพันคน ทั้งนี้แม้ว่าแต่ละงานจะมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน แต่แบบแผนโครงสร้างของพิธีกรรมไม่ได้แตกต่างกันนัก โดยใช้ระยะเวลา 3 วัน ตามที่สรุปอย่างสั้น ๆ ดังนี้

วันที่ 1 วันแรกที่จะเป็น “พิธีชักธง” ในช่วงเช้าเริ่มประมาณ 9.00 น. ถือเป็นขั้นตอนแรกของทุกงาน มีความหมายเหมือนเป็นการบอกกล่าวต่อพระเจ้าและแจ้งแก่ไต่เกะไต่ชะฮ้อย ภายในงานจะมีการอัญเชิญธงชาติไทยและธงเขียวสัญลักษณ์ของกลุ่มกอดิริยะฮ์ขึ้นสู่ยอดเสา ส่วนสาธุศิษย์ก็นำพวงมาลัยดอกไม้และอาหารคาวหวานจำนวนมากมาสักการะไต่เกะไต่ชะฮ้อย มีการสวดอ่านคัมภีร์และเลี้ยงอาหารแขกเหรื่อที่มาร่วมงาน พิธีจะเสร็จในช่วงเช้าประมาณ 11 โมง ผู้มาร่วมงานจะแยกย้ายกลับ แต่ที่มัสยิดก็ยังคงมีการละหมาดตามเวลาปกติ สาธุศิษย์สามารถมาสักการะไต่เกะไต่ชะฮ้อยได้ตลอดวัน และตกค่ำบริเวณมัสยิดจะมีร้านค้าขายสินค้าและอาหารตามแบบฉบับของชาวมุสลิมเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 3
พิธีชักธงในวันแรก

วันที่ 2 ไม่มีขั้นตอนพิธีกรรมทางศาสนาใด ๆ นอกจากการละหมาดปกติในมัสยิด ซานุศิษย์ที่มาในวันแรกอาจจะไม่อยู่ในวันนี้ก็ได้ แต่ในวันที่สองนี้ จะเป็นวัน “แก้เนียด” หรือแก้บนของผู้ที่ได้รับผลตามประสงค์ ในบริเวณมัสยิดอาลีฮิดตารอยน์ จะมีการจัดงานมหรสพในช่วงพลบค่ำ โดยมากนิยมจัดลิเกให้ก็แซะฮ์เพื่อแก้เนียด ตั้งแต่หัวค่ำไปยันดึก ผู้คนจะมาเที่ยวงานและชมลิเกที่มัสยิดในช่วงเย็นโดยใส่ชุดเสื้อผ้าสวยงามตามสบาย เป็นเหมือนวันเที่ยวที่รอให้ซานุศิษย์เดินทางมาร่วมพิธีแห่งกูรซีย์คานฮามในวันถัดไป

ภาพที่ 4
ค่ำวันที่สองที่มีการจัด
แสดงลิเกบริเวณลานจอด
รถหน้ามัสยิด

วันที่ 3 เป็นวันสุดท้าย จะเป็นช่วงของพิธีกรรมหลักที่มีความสำคัญที่สุด คือ การแห่กูรซีย์คานฮามในช่วงหัวค่ำ ซานุศิษย์จะจัดขบวนแห่คานฮามด้วยขบวนเกียรติกษของซานุศิษย์ ซึ่งจะแสดงความอภิลักขณ์เป็นพิเศษทั้งจากเสื้อผ้าอาภรณ์ที่สวยงาม เครื่องประดับคานฮามในขบวนแห่ การบรรเลงดนตรีเกียรติกษที่ใช้วงดุริยางค์เป็นต้น ขบวนแห่คานฮามจะเริ่มจากบ้านโตะอิหม่ามที่อยู่ในชุมชนติดกับมัสยิดเดินเท้าไปตามถนน ตรงไปยังมัสยิดและแห่เวียนรอบมัสยิด 7 รอบ บรรดาลูกศิษย์ในทุกพื้นที่จะมารวมตัวกันหนาแน่นเป็นพิเศษในค่ำวันที่สามตั้งแต่ช่วงเย็นไปจนหัวค่ำ ขบวนแห่จะเริ่มหลังละหมาดในช่วงประมาณสองทุ่มไปจนเสร็จประมาณห้าทุ่ม แล้วแยกย้ายได้เลยถือว่าได้มาแสดงตนต่อโตะก็แซะฮ์และเข้าร่วมพิธีกรรมจนเสร็จสมบูรณ์แล้ว แต่จะมีเตรียมหุงหาอาหารกลางแจ้งตั้งแต่ช่วงกลางดึกไปถึงเช้าวันรุ่งขึ้น

เพื่อให้ผู้มาร่วมงานได้รับประทานอาหารเข้าร่วมกันก่อนแยกย้ายกลับไปยังถิ่นฐานของตน ซึ่งถือเป็นอันเสร็จสมบูรณ์

ภาพที่ 5
พิธีแห่กุรซีย์คานฮาม
ในช่วงค่ำของวันที่สาม

ภาพที่ 6
การจัดเตรียมอาหารเลี้ยง
ผู้มาร่วมงานก่อนแยกย้าย
กลับในเช้าวันที่สี่

ทั้งนี้ ในขั้นตอนของพิธีกรรมต่าง ๆ ชาวมุสลิมทุกเพศทุกวัย ทั้งชาย หญิง เด็ก และคนชรา จะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบชาวมุสลิมตามประเพณี โดยผู้ชายจะนุ่งผ้าโสร่งสวมเสื้อเชิ้ตโปกผ้าคลุมศีรษะหรือสวมหมวกกาปิเยาะห์ ส่วนผู้หญิงใส่ชุดคลุมยาว สวมผ้าฮิญาบคลุมผม ซึ่งแสดงถึงอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมอย่างเด่นชัดกว่าปกติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในคืนวันที่สามในพิธีแห่กุรซีย์คานฮาม ผู้มาร่วมงานจะแต่งกายตาม

ประเพณีอย่างสวยงามให้บรรยากาศของการมาร่วมงานบุญงานฉลองมากกว่า ความรู้สึกเคร่งครัดตามระเบียบแบบแผน ผู้หญิงอาจจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าสีสดใส และประดับด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์เครื่องประดับสวยงามได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้การชียคานหาม ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุดในพิธีกรรมเพราะเป็นตัวแทนของไต่เกี๊ยะฮะฮ์จึงมี บทบาทหน้าที่ไม่ต่างกับโทเท็ม (Totemic) ที่แพร่หลายในสังคมดั้งเดิม ซึ่งเป็น สัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์และใช้เป็นตัวแทนความสัมพันธ์ทางเครือญาติของสมาชิกที่ช่วย สร้างความเป็นปึกแผ่นภายในกลุ่ม (Durkheim 1995: 149 - 157) แต่นอกเหนือจาก การชียคานหามแล้ว ภายในพิธีกรรมยังเต็มไปด้วยสัญลักษณ์อื่น ๆ อีกมากมาย เช่น บทเพลงที่นักดนตรีใช้โหมประโคม กระบี่ของไต่เกี๊ยะฮะฮ์ ควันจากกระถางกำยาน ถ้อยคำอักษรวิจิตร ดอกไม้และพวงมาลัย น้ำอบ น้ำศักดิ์สิทธิ์ ขบวนเกียรดิศของ ไต่เกี๊ยะฮะฮ์ที่แต่งกายคล้ายนักรบถืออาวุธ เป็นต้น สัญลักษณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ถูก ประกอบรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพิธีกรรมและมีส่วนเสริมสร้างบรรยากาศความ ศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงถึงเกียรดิศความยิ่งใหญ่และศักดิ์สิทธิ์ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่คานหาม ของไต่เกี๊ยะฮะฮ์เป็นหลัก

ในขณะที่ขบวนแห่การชียคานหามค่อย ๆ เคลื่อนตัวไปรอบมัสยิด เสียงสวด ภาษาอาหรับของสาธุศิษย์ที่ร่วมขบวนแห่สวดคลอประสานไปกับเสียงของผู้นำสวด ผ่านเครื่องขยายเสียงและเสียงดนตรีบรรเลงไปพร้อมกันและต่อเนื่อง ท่วงทำนองสวด เหมือนเป็นจังหวะให้ขบวนแห่เดินเคลื่อนตามไป โดยจะเดินเวียนซ้ายรอบอาคาร มัสยิดอาลีอิดดาร์อยน์ทั้งหมด 7 รอบ สื่อนัยความหมายไปถึงการร่วมพิธีฮัจญ์ที่นคร เมกกะ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ซึ่งผู้แสวงบุญจะเดินวนรอบหินกาบะฮ์ทั้งหมด 7 รอบ เช่นกัน แต่ในพิธีแห่การชียคานหามได้มีการแบ่งหน้าที่ให้ผู้ชายทำหน้าที่แบกคานหาม ใน 4 รอบแรก ส่วนอีก 3 รอบหลังจะเปลี่ยนให้ผู้หญิงทำหน้าที่แบกคานหามต่อ คานหามนี้มีน้ำหนักมากระหว่างการแห่จึงต้องมีการสลับสับเปลี่ยนสาธุศิษย์เข้ามาทดแทน อยู่ตลอดเวลา กระทั่งเมื่อขบวนแห่เคลื่อนไปจนครบ 7 รอบแล้ว สาธุศิษย์จะอัญเชิญ คานหามขึ้นประทับในอาคารโห้ลที่อยู่ด้านข้างก็ถือว่าเสร็จสิ้นพิธีกรรมในช่วงเวลา ประมาณห้าทุ่มไปแล้ว

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนของงานพิธีกรรมประจำปีทั้ง 4 งาน จะมีโครงสร้างที่ คล้ายกัน โดยเริ่มด้วยพิธีชักธงในวันแรก วันที่สองเป็นวันก่อกำเนิดและพบญาติพี่น้อง

และวันที่สามจะเป็นช่วงสำคัญที่สุดในพิธีการแห่กฐินชียคานหามของไต่เกะแซะฮ์ ซึ่งจะมีส่วนร่วมมากที่สุด โดยในช่วงรุ่งเช้าวันต่อมาหรือวันที่จะมีการเลี้ยงฉลองอาหารคาวหวานแก่แขกผู้มาร่วมงานแล้วแยกย้ายกันไปใช้ชีวิตประจำวันตามปกติ ในขั้นตอนของพิธีกรรมตลอดสามวันนี้ จึงเหมือนกับที่ Victor Turner (1991) ได้อธิบายแนวคิดพิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน (ritual of passages) ของ Arnold van Gennep นักมานุษยวิทยาฝรั่งเศส โดยมองว่าพิธีกรรมเป็นเหมือนกับพรมแดนขอบเขต (liminality) ที่แยกออกไปจากระเบียบโครงสร้างสังคมปกติที่มักจะก่อให้เกิดความกำกวมเสมอ ความกำกวมเป็นสภาพเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้สมาชิกที่ร่วมพิธีกรรมสามารถหลีกหนีหรือเลื่อนไหลผ่านเครือข่ายการจำแนกแยกแยะที่จัดวางสถานภาพและตำแหน่งในพื้นที่ทางวัฒนธรรมตามปกติ ซึ่งในพิธีกรรมจะเป็นช่วงเปลี่ยนสภาวะไปสู่ลักษณะที่เรียกว่า “คอมมูนิตัส” (communitas) หรือเป็นภาวะที่สังคมไร้โครงสร้าง ทำให้ปัจเจกแต่ละคนไม่มีความแตกต่างกันมากนัก พวกเขากลายเป็นปัจเจกชนที่ยินยอมพร้อมใจต่ออำนาจทั่วไปของผู้อาวุโสในพิธีกรรมอย่างทัดเทียมกัน (Turner 1991: 95 - 96) ขณะที่ในเวลาปกติพวกเขาอาจจะมีสถานะหรือตำแหน่งในโครงสร้างสังคมที่แตกต่างกัน ดังที่ เห็นได้ในกรณีของพิธีกรรมแห่กฐินชียคานหามของไต่เกะแซะฮ์นี้ สานุศิษย์ทั้งหมด ไม่ว่าจะชายและหญิงต่างสามารถเข้าร่วมพิธีได้อย่างเท่าเทียมกันไม่มีการจัดแบ่งพื้นที่ทางเพศเหมือนในโครงสร้างสังคมปกติ หรือที่เห็นได้ในการแยกพื้นที่ระหว่างเพศชัดเจนในเวลาละหมาดในมัสยิด

ขณะที่ในพิธีแห่คานหามผู้หญิงก็สามารถเข้าร่วมแบกคานหามหรือถือเครื่องเกียรติยศและเล่นดนตรีได้เช่นเดียวกับผู้ชาย ภายในพื้นที่พิธีกรรมแห่คานหามได้เปิดให้สมาชิกมีความแตกต่างหลากหลายเข้าไปมีส่วนร่วมได้โดยไม่แบ่งแยกถิ่นที่มา ฐานะ และเพศ ทุกคนต่างเป็นสานุศิษย์ที่อยู่ภายใต้คำสอนของไต่เกะแซะฮ์ น่าสังเกตว่าด้วยสภาวะที่เปิดกว้างดังกล่าว อาจมีส่วนสำคัญที่ทำให้สานุศิษย์ที่มาจากหลายที่ทางและมีความหลากหลายเข้ามามีส่วนร่วมในพิธีกรรมช่วงนี้มากกว่าที่พบในพิธีกรรมทางศาสนาอื่น ๆ แม้จะต้องเดินทางมาจากต่างจังหวัดห่างไกลก็ตาม ผู้ที่มาร่วมพิธีกรรมต่างพูดว่าการได้กลับมาร่วมงานประจำปีทำให้รู้สึกสบายใจเหมือนได้กลับมาเสริมสร้างพลังใจในการดำเนินชีวิตจากความศรัทธาที่ได้รับในพิธีกรรม ทั้งนี้ ตลอดระยะเวลาสามวันของพิธีกรรมงานประจำปี จึงเป็นช่วงการเปลี่ยนผ่าน (transitional)

จากโครงสร้างสังคมปกติไปสู่สภาวะไร้โครงสร้างในกระบวนการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ (sacralization) จากวันแรกกระทั่งดำเนินมาจนถึงวันสุดท้ายในพิธีกรรมแห่กุรซีย์คานฮาม จากนั้นสมาชิกที่เข้าร่วมพิธีกรรมจึงกลับไปสู่โครงสร้างสังคมตามปกติที่สมาชิกแต่ละคนต่างก็มีสถานะแห่งที่ของตนและต้องกลับไปเผชิญชีวิตในโลกสังคมที่เป็นจริงอีกครั้ง ความเชื่อมั่นศรัทธาต่อโตะกิแะเฮฮ์และพิธีกรรมแห่กุรซีย์คานฮาม จึงตอบสนองต่อสภาวะทางจิตใจของสมาชิกผู้เข้าร่วมพิธีกรรมได้อย่างสอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบันที่พวกเขาต่างต้องแยกย้ายออกไปทำงานหรือสร้างครอบครัวในต่างถิ่นห่างไกลจากเครือญาติพี่น้อง และต้องเผชิญกับความไม่แน่นอนจากการใช้ชีวิตท่ามกลางสภาพเศรษฐกิจ - สังคมที่บีบคั้นของโลกสมัยใหม่ตามลำพัง ซึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านความเชื่อในการบงหรือการเนียดของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรมเป็นจำนวนมาก เป็นต้น

เมื่อพิจารณาบทบาทหน้าที่ของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาต่อสังคมตามที่นักมานุษยวิทยาอย่างมาลินอสกีได้วางรากฐานการศึกษาไว้ (Malinowski 1979) กล่าวได้ว่าความเชื่อมั่นศรัทธาต่อโตะกิแะเฮฮ์ได้ช่วยให้ตอบสนองต่อปัจเจกในการลดความตึงเครียดทางจิตใจได้ผ่อนคลายลง และยังมีบทบาทต่อการจัดระเบียบทางสังคมของกลุ่มศาสนิกษย์กอดิริยะฮ์กูเขาทองต่อการเสริมสร้างขนบแบบแผนประเพณีของกลุ่มในการเชื่อมโยงญาติมิตรและศาสนิกษย์กอดิริยะฮ์กูเขาทอง ในที่ต่าง ๆ ให้กลับมารวมกัน หรือทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของกลุ่มสังคมผ่านความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่สำคัญของศาสนาและพิธีกรรมโดยทั่วไป ดังที่ สะท้อนให้เห็นชัดเจนในพิธีกรรมงานประจำปีของชาวมุสลิมกอดิริยะฮ์กูเขาทองในแทบจะตลอดทุกขั้นตอน

บทสรุป

แซ่คุมฮัมหมัดอาลี ชุกரிய หรือโต๊ะกิแะฮ์เป็นบุคคลที่มีตัวตนทางประวัติศาสตร์อยู่ในช่วงระหว่างปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ถึงปลายสมัยรัชกาลที่ 7 ดังที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นมากมายทั้งในเรื่องเล่า ภาพถ่าย ที่ตั้งของบ้านและข้าวของเครื่องใช้ของท่านที่หลงเหลือในปัจจุบัน จากชีวประวัติบอกเล่าโต๊ะกิแะฮ์ได้เคยเรียนศาสนาอิสลามในแนวทางแบบซูฟีมาจากประเทศในดินแดนตะวันออกกลาง ท่านจึงเป็นผู้มีวิชาความรู้ในหลักศาสนาอิสลามเป็นอย่างดี แต่ด้วยแนวทางศาสนาอิสลามแบบซูฟี อาจจะเป็นสิ่งที่ไม่ค่อยแพร่หลายมากนักในสังคมไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน เพราะเป็นกลุ่มที่เล็กมากเมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางอิสลามกระแสหลักหรือกลุ่มซุนนีจุฬาราชมนตรี แม้ว่าเรื่องราวต่าง ๆ ของโต๊ะกิแะฮ์ส่วนใหญ่เป็นการบันทึกผ่านคำบอกเล่าของสานุศิษย์ผู้มีความเคารพศรัทธาเป็นที่ตั้ง จึงอาจมีการเติมเสริมแต่งหรืออธิบายเหตุการณ์ที่สับสนประกอบเข้าไปในภายหลังได้ แต่หากพิจารณาเรื่องเล่าตำนานเหล่านี้ ในบทบาทหน้าที่ทางสังคมก็จะเห็นได้ว่าตำนานเรื่องเล่าอิหม่ามของโต๊ะกิแะฮ์เป็นเหมือนคำสั่งสอนที่ช่วยต่อยอดบรรทัดฐานเชิงศีลธรรมแก่ชาวมุสลิมภูเขาทองในการดำรงอยู่ร่วมกันในสังคมท้องถิ่น

ด้วยความเชื่อต่อโต๊ะกิแะฮ์ในฐานะครูผู้นำกลุ่มกอดิริยะฮ์ ซึ่งมีสถานะเป็นวลีเยลละฮ์หรือผู้ใกล้ชิดพระเป็นเจ้า สามารถเป็นสื่อกลางดลบันดาลแก่ผู้เชื่อมั่นศรัทธาได้ โดยทำให้ความเชื่อต่อโต๊ะกิแะฮ์แพร่หลายทั้งในหมู่มุสลิมและคนต่างศาสนาเข้ามาเคารพสักการะหรือร่วมพิธีกรรมแห่งกุรซียะฮ์กันอย่างสม่ำเสมอ โดยเฉพาะในกลุ่มชาวมุสลิมกอดิริยะฮ์ภูเขาทอง การได้เข้าร่วมพิธีกรรมงานประจำปีถือเป็นการร่วมงานบุญสำคัญ ซึ่งช่วยให้ผู้เข้าร่วมมีที่ยึดเหนี่ยวเกิดความมั่นคงทางจิตใจและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องประสบเจอในการใช้ชีวิตปกติในโลกสังคมปัจจุบันได้ และในอีกด้านหนึ่ง พิธีกรรมงานประจำปียังกลายเป็นศูนย์รวมความสัมพันธ์ทางสังคมของสานุศิษย์และเครือญาติที่กระจัดกระจายในหลายพื้นที่จังหวัดทั่วประเทศได้กลับมารวมตัวกันผ่านงานที่มีสยิดอาลีฮิดตารอยน์ที่จัดขึ้นปีละสี่ครั้ง ซึ่งก่อให้เกิดความเป็นเอกภาพและอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มที่แตกต่างจากมุสลิมกลุ่มอื่น ๆ อย่างชัดเจน

References

- Ali Addarayn Mosque Board. (2001). พิธีเปิดป้ายมัสยิดอาลียิดดาราอยน์ [Opening Ceremony of Mosque Ali Addaravn]. Mimeograph: n.p.
- Chuangpichit, T. (2008). พิธีเจ้าเซ็น (อาชูรอ): อัตลักษณ์และการอ้างชาติพันธุ์ของมุสลิมนิกายชีอะห์ในสังคมไทย [Chao Sen Rite (Ashura): ethnic identity and ethnicity of Shi'ite Muslim of Thailand]. (Master's Thesis, Graduate School, Silpakorn Universities.).
- Durkheim, E. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. Translates by Karen E. Fields. New York: The Free Press.
- Jitmoud, S. (1992). *วัฒนธรรมอิสลาม* [Islamic Culture]. Bangkok: Tangnum Publishing.
- Kayem, P. (2016, September). กระแสฟื้นฟูศาสนาอิสลามในอาเซียน [Islamic Revival in ASEAN]. Retrieved January 16, 2018, from <https://aseanpedia.wu.ac.th/site/readencyclopedia?id=200>.
- Khuntavithi, N. (1999). การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนาของชาวมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา [A Comparative Study of The Beliefs and Practices Among Muslims in Ayutthaya]. (Master's Thesis, Graduate School, Mahidol Universities.)
- Klinkaeo, J., Wisuttipat, M. and Jamnongsarn, S. (2020). อุเละห์นบี: ดนตรีสรรเสริญศาตามูฮัมหมัดของมุสลิมนิกายซุฟีในภาคกลางของประเทศไทย [Olek Nabi: Music Ritual of Sufi Muslim in Middle Part of Thailand]. *Journal of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University*, 7(2), 26 - 39.
- Kodiriyah Disciple. (n.d.). *ชีวประวัติและผลงานของบรมครูนามอุไมซ แชคฺมุฮัมหมัดอาลี ซูการ์ยี* [Biography and Works of Shakh Muhummad Ali Sukari]. Mimeograph: n.p.

- Kosem, S. (2015). ขบวนการรากฐานนิยมอิสลาม [Islam fundamentalism Movement]. In Vaddhanaphuti, C and Kosem, S (ed.) *อาเซียนปริทัศน์* [ASEAN Annual Review] (159 - 190). Chiang Mai: Wanida Publishing.
- Lavenda, R. & Schultz, E. (2007). *Core Concepts in Cultural Anthropology*. Quebec: McGraw - Hill.
- Malinowski, B. (1979). "The Role Of Magic And Religion" In Lessa, W. and Vogt, E. (Editors). *Reader in Comprehensive Religion* (4th ed.). New York: Harper & Row.
- Madaman, U. (2000). *การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อและการปฏิบัติของกลุ่มเงาะรีเกาะฮ์ซุฟีในประเทศไทย* [A Comparative Study of The Sufism in Thailand]. (Master's Thesis, Graduate School, Mahidol Universities.).
- No Na Paknam. (1957). *ห้าเดือนกลางซากอิฐปูนที่อยุธยา* [Five Year Among the remains of bricks at Ayutthaya]. Bangkok: Shivaporn.
- Office of Pranakorn Sri Ayutthaya Province. (2015). *เอกสารบรรยายสรุปจังหวัดพระนครศรีอยุธยา* [Summary Document of Pranakorn Sri Ayutthaya Province]. N.P.
- Phukhao Thong Subdistrict Administrative Organization. (2017). *สรุปข้อมูลในพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลภูเขาทอง* [Summary Document of Phukhao Thong Subdistrict Administrative Organization]. Mimeograph: n.p.
- Pongsripean, V. (2016). *อโยธยาศรีรามเทพนครบรรพตวรวิดิ มรดกความทรงจำแห่งสยามประเทศ* [Ayothaya Sriram Thep Nakorn Pravara Dvaravati: The Memory of Siam]. Bangkok: E.T. Publishing Ltd.
- Puriwanchana, S. (2014). พบภูมิสถานประวัติศาสตร์อยุธยา "ศาลเจ้านางหินลอย ณ มัสยิดริมทุ่งภูเขาทอง" [Landscape of Ayutthaya History "Nang Hin Loy Shine" at Masque beside Phukhao Thong Field]. *Muang Boran Journal*, 40(3), 46 - 49.

- Sangnil, J. (2005). *การศึกษาชุมชนมุสลิมในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในสมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ 19 - 23)* [A study of Muslim Communities at Ayutthaya Province During Ayutthaya Period 14th - 18th A.D.]. (Master's Thesis, Graduate School, Silpakorn Universities.).
- Turner, V. (1991). *Ritual Process: Structure and Anti - Structure* (7th ed.). New York: Cornell University Press.

Interviewees:

- Saweang [alias]. (2017 April 20). Phukhao Thong Villager.
- Samorn [alias]. (2017 April 20). Phukhao Thong Villager.
- Seenual [alias]. (2017 April 21). Phukhao Thong Villager.
- Somjai [alias]. (2017 April 21). Phukhao Thong Villager.
- Somporn [alias]. (2017 April 21). Phukhao Thong Villager.
- Pronpen [alias]. (2017 April 20). Phukhao Thong Villager.